

ANUL XV. No. 33-34

Ianuarie-Iunie 1920.

BULETINUL

SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

sub îngrijirea D-ului

CONSTANTIN MOISIL

PROFESOR SECUNDAR, NUMISMAT-AJUTOR ȘI MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE **F. GÖBL FII**

19, Strada Regală, 19

1920.

C. 4478.

MEDALIA LUI MIHAI VITEAZUL

DE

CONST. MOISIL

Arta medalistică a luat la noi o dezvoltare mai însemnată abia după 1830. S'au bătut, ce e drept, și înainte de această dată, atât în Țara-Românească cât și în Moldova, medalii cari comemorau personaje sau fapte din trecutul românesc ¹⁾, dar ele au apărut la intervale așa de rari și trădează influențe artistice atât de felurite, încât nu pot fi considerate ca manifestările unei evoluții continue, a unui curent artistic bine întemeiat, ci numai ca rezultatele unor încercări izolate. În Transilvania — stăpânită după 1526 de principii unguri, iar dela 1692 de guvernatori austriaci — numărul medaliilor bătute în acest interval este mai mare ²⁾; ele însă n'au nici o legătură cu dezvoltarea culturală a Românilor de acolo, nici cu arta medalistică românească.

De altfel medalia, în înțelesul modern al cuvântului este un produs al Renașterii italiene și nu s'a dezvoltat decât în țările cari au avut contact mai intim cu această mișcare artistică ³⁾.

Urme de influențe ale Renașterii s'au constatat și la noi în domeniul artelor plastice, al ornamenticeii, al artei tipografice, dar ele nu sunt atât de frecvente, încât să poată dovedi existența unei influențe permanente și regeneratoare, care să fi produs o transfor-

¹⁾ Așa sunt: medalia lui Mihai (1600), a lui Brâncoveanu (1713), a Ligei masonice din Iași (1792), a lui Hangerli (1797), a Școalei Grecești din București (1821). Cf. Dr. Severeanu, *Catalogul medaliilor moldo-române în Buletinul Societ. Numism. Rom.* 1905-6.

²⁾ Publicate de Resch, *Siebenbürgische Münzen u. Medaillen*, Hermanstadt 1901 p. 216 urm.

³⁾ Babelon *Les origines de l'art du médailleur* in A. Michel, *Hist. de l'art.* III, 2 p. 897 urm.

mare în concepția și execuțiunea artistică. Acelaș fenomen se observă și în domeniul medalisticii noastre: produsele din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea sunt în adevăr manifestările unui curent nou, dar acest curent nu s'a putut încetățâni decât mai târziu, după 1830.

Drept cel mai vechi monument al medalisticii noastre este considerată medalia lui Mihai Vitcazul din anul 1600. Numismații atribue acestui monument o importanță deosebită, căci de o parte este cca dintâie medalie românească, de altă parte comemorează unul dintre actele naționale cele mai mari: unirea tuturor țărilor românești sub conducerea marelui voevod. Din aceste motive ea are pentru noi o însemnătate istorică considerabilă, iar în împrejurările actuale câștigă valoarea unui adevărat simbol al unității naționale.

Se cuvine deci să examinăm mai deaproape acest interesant monument, care deși este de mult cunoscut numismaților și istoricilor noștri, nu a fost până acum supus unui studiu mai aprofundat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I

Fig. 1. Aur. Cabinetul imperial din Viena.

Din medalia lui Mihai Viteazul nu există decât un număr foarte restrâns de exemplare. Unele sunt de aur, iar altele de argint și au două mărimi: cu diametrul de 39—41 mm., și de 32—34 mm. Toate însă prezintă aceleași tipuri și aceleași legende și nu se deosebesc între ele decât prin unele amănunte datorite diferitelor tipare cu care au fost bătute.

Descrierea medaliei este următoarea (Fig. 1):

Av. MICHAEL : VAL TRANS : VAIW : S C RÆ : M : CONS
 PER: (legendă circulară între două cercuri de perle). Bustul Domnu-
 lui în jumătate profil spre dreapta, purtând în cap o căciulă mare
 de blană, împodobită cu un surguciu de pene, prins într'o agrafă de
 metal cu o mare peatră la mijloc, iar pe umeri o mantă de bro-
 cart înflorat, cu guler mare de blană.

Rs. TRANSYL : LOCVM T CIS : TRAN : PAR : EI SVP :
 EXER GE : CAP (legendă circulară între două cercuri: unul perlat,
 altul linear). În câmp de 9 rânduri: A : D : | VIGILAN | TIA VIR
 TV | TE : ET ARMI | S : VICTORI | AM : NACT | V S
 :1600 |

Legenda circulară de pe marginea medaliei cuprinde titulatura
 lui Mihai. Ea a fost citită de către numismați în diferite chipuri ¹⁾
 dar ținând seamă de titlul ce-l are Domnul în documentele con-
 temporane, lectura cea mai apropiată de adevăr ar fi următoarea:
*Michael, Valachiae Transalpinæ Vaivoda, Sacrae Caesareæ Regiacque
 Maiestatis Consiliarius, per Transylvaniam Locumtenens, cis Transyl-
 vaniam partiumque ei subiectarum exercitus generalis Capitaneus* ²⁾.

Cât privește legenda din câmpul medaliei, de pe revers, lectura
 ei nu prezintă nici un inconvenient: *Anno Domini 1600, Vigilantia
 virtute et armis victoriam nactus* ³⁾.

După cum rezultă din legenda din urmă, medalia a fost bătută

¹⁾ Partea controversată a lecturii începe dela CIS : TRAN... Seivert
 (1781) citea: *cis Transylvaniam partesque ei subiectas exercitus generalis capitaneus*
 Schönwisner (1801): *cis Transalpinarum partium ejusdem supremus exercitus generalis
 capitaneus*. Tot așa Köhne (1841). Laurian (1844): *cis Transylvaniam Partium eius
 super exercitus generalis capitaneus*. Sturdza (1872): *cis Transylvaniam partesque eiusdem
 supremus exercitus capitaneus*. (Cf. pentru toate Sturdza, *Bibliografia numismaticii
 române în Analele Acad. Rom.* XI (1878) p. 122 urm.) Resch: *consiliarius perpetuus,
 Transylvaniae locum tenens, Cisalpinæ Transylvaniae partiumque eius supremus exercitus
 generalis capitaneus* (o. c. p. 269). Într'un document din 3 Noembrie 1599, deci câteva
 zile după cucerirea Ardealului, titulatura lui Mihai este următoarea: *Michael,
 Valachiae Transalpinæ Vaivoda, Sacrae Caesareæ Regiacque Maiestatis consiliarius, per
 Transylvaniam locumtenens et eiusdem cis Transylvaniam et partium ei subiectarum fines
 exercitus generalis capitaneus* (Docum. Hurmuzachi XII p. 485 (774).

²⁾ Traducere: Mihai, voevodul Țării-Românești, consilierul sacrei maies-
 tăți imperiale și regale, locuitor în Transilvania, comandant general al armatei
 dincoace de Transilvania și din părțile supuse ei.

³⁾ Traducere: În anul Domnului 1600 a câștigat victoria prin preve-
 dere, curaj și arme.

în anul 1600, pentru a comemora strălucitele succese militare ale lui Mihai, tocmai când el ajunsese în culmea gloriei sale.

Un monument atât de important, merit să amintească generațiilor viitoare fapte vitejești cum de mult nu se mai săvârșiseră în răsăritul Europei și cuceriri teritoriale cum nici un Domn român nu mai înfăptuise, nu putea rămâne necunoscut contemporanilor, mai ales că era natural să fi fost reprodus într'un număr mai mare de exemplare, pentru a se distribui măcar persoanelor din anturajul Domnului ¹⁾.

Și cu toate acestea, nici o scriere contemporană nu menționează existența medaliei lui Mihai. Avem din epoca aceasta diferite cronici, unele scrise de persoane din imediata apropiere a Domnului, altele de străini foarte bine informați; avem chiar adevărate panegirice, dar nici unul din aceste izvoare nu conține vre-o informație cu privire la medalie ²⁾. Ni s'a păstrat, de altă parte, o serie foarte bogată de documente contemporane, cu ajutorul cărora se poate reconstitui aproape zi cu zi viața marelui Domn, mai ales dela cucerirea Ardealului; între ele se găsesc rapoartele comisarilor imperiali atașați pe lângă persoana lui Mihai, și acestea conțin tot felul de amănunte, unele lipsite de orice interes istoric; ³⁾ avem acte și dela prietenii, dar mai ales dela dușmanii Domnului. Și cu toate acestea nicăiri nu găsim — după cât-am putut constata din cele publicate — nici o informație despre această medalie. În special pentru dușmanii lui Mihai, baterea unei medalii ar fi constituit un argument

¹⁾ Obiceiul de a se distribui, la ocaziuni solemne, monete comemorative a existat și în evul mediu și în timpurile mai noi. Dogele Veneției împărția la Anul nou consilierilor și magistraților republicei așa numitele «*oselle*»; în Germania s'au emis în neenumărate rânduri «*Gedenkthaler*». Brâncoveanu a bătut frumosele sale medalii (1713) pentru a le distribui boerilor cu ocazia jubileului de 25 ani de domnie. Principele Carol I al României a bătut în 1866 monete de aur în amintirea urcării sale pe tron și le-a distribuit parlamentarilor și altor persoane pe cari voia să le distingă; mai târziu la 1906 s'au bătut monetele jubiliare.

²⁾ Cronicii români și străini cari povestesc domnia lui Mihai sunt menționați în Hurmuzaki-Iorga, *Docum.* XI, prefața, și Iorga, *Scurta istorie a lui Mihai Viteazul*, București 1909 p. 115.

³⁾ Documentele sunt adunate în Hurmuzaki, *Docum.* III 1 și 2, IV 1 și 2, VIII, XI și XII. Cf. și Szádeczky *Erdély és Mihály Váida*, Timișoara 1893, și Iorga, *Docum. nouă în Anal. Acad. Rom.* XX.

mai mult spre a dovedi «ambitiia nemărginită» și «necredința» Valahului față de împărat.

În sfârșit nici istoricii, mai vechi și mai noi, cari au scris viața și domnia lui Mihai-Vodă, nu menționează bătrea vreunei medalii în cursul domniei lui ¹⁾.

Fig. 2. Aur. British Museum din Londra.

Cu acest prilej este interesant de constatat, că celelalte încercări de a bate monete sau medalii, făcute de Domni români din veacurile XVII-lea și XVIII-lea, cum au fost Despot-Vodă, Ioan-Vodă cel Cumplit, Dabija-Vodă și Constantin Brâncoveanu, n'au scăpat nici cronicarilor indigeni nici celor străini ²⁾.

Lipsa de informațiuni contimporane asupra unui monument de o importanță atât de mare și dintr'o epocă atât de recentă, nu se poate explica decât presupunând, că medalia n'a fost bătută în timpul domniei lui Mihai, sau că în ori ce caz inițiativa nu a fost luată de către Domn ori persoanele din apropierea lui.

De altfel din informațiile ce avem constatăm, că Mihai nu s'a ocupat nici cu chestiunea baterii de monete proprii. Principii Transil-

¹⁾ Bălcescu (*Istoria Românilor sub Mihai Vodă Viteazul*) cunoaște medalia după descrierea lui Laurian; Szádeczky (o. c.), Sârbu (*Istoria lui Mihai-Vodă Viteazul* București 1904—7, I-II), Iorga (*Basta și Mihai Viteazul*, București 1895 și *Scurta istorie a lui Mihai Viteazul*, Buc. 1900) nu o menționează de loc.

²⁾ Banii lui Despot sunt menționați de Gr. Urechia, N. Costin, Sommer și Reichensdorff; ai lui Ioan-Vodă de Miron Costin; ai lui Dabija de Nic. Costin și Muste; medaliile lui Brâncoveanu de Del Chiaro, D. Cantemir Gebhard.

vaniei dinaintea lui au emis monete, și în special contimporanul său Sigismund Báthory, a avut o activitate monetară foarte bogată. ¹⁾ Dar Andrei Báthory, predecesorul imediat al lui Mihai în scaunul domnesc al Transilvaniei, n'a bătut monete, iar după ce Mihai a cucerit această țară, Basta sfătuia pe împăratul Rudolf II, prin Noemvrie 1599, să-și rezerve dreptul de a bate monetă, de teamă ca nu cumva Mihai să emită el monete. ²⁾

Dar Mihai, nu a făcut nici o încercare de acest fel, mai ales că situația lui politică era foarte încurcată, iar starea economică a Transilvaniei foarte rea. Avem o singură mențiune contimporană cu privire la chesăunea monetară, în raportul pe care trimisul imperial Dr. Pezzen îl adresează lui Rudolf II, la 12 Iulie 1600, cu ocazia primei sale audiențe la Mihai. În acest raport Pezzen, după ce arată intenția lui Mihai de a rămâne singur stăpân în Ardeal, afirmă că Domnul ar fi poruncit «ca monetele să fie bătute cu efigia sa și cu titlu de principe». ³⁾

Se pare însă, că trimisul imperial cunoștea acestea numai din sursele, ce numeroșii dușmani ai lui Mihai — mai ales nobilii unguri — le răspândiseră pentru a discredita pe Domn în fața împăratului, înfățișându-l ca un usurpator și tiran.

Dar chiar dacă am admite că informația lui Pezzen este exactă, ea totuși nu se poate referi la medalia noastră, căci titlul ce-l are Mihai pe medalie nu este cel de principe al Transilvaniei, ci de voevod al Țării-Românești și locoțitor al împăratului în Transilvania.

Astfel nici această unică informație contimporană nu poate fi considerată ca o dovadă, că medalia a fost bătută în acel timp.

Dar nici literatura numismatică din veacul al XVII-lea și din prima jumătate a veacului al XVIII-lea nu cunoaște medalia lui Mihai, deși alte monumente numismatice de o importanță mai mică sunt amintite în publicațiile de atunci.

Astfel talerul lui Despot-Vodă, atât de rar și mai vechi decât

¹⁾ Resch. a. c. p. 23 urm.

²⁾ Szadeczky, *Erdély et Mihály Vaida* p. 112.

³⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Docum.* XII p. 963 (1356): «È ritruovo in somma più che vero quello tutti dicono, ch'egli in niun modo intende ceder, molto meno voler admitter altri in Transilvania; havendo anco ordinato che le monete sijno battute con la sua efigia et con il titolo di principe».

medalia lui Mihai; monetele, iarăși foarte rari, ale lui Sigismund Báthory cu titlul de Principe al Moldovei, Valahiei și Transilvaniei (1595—1598); medalia lui G. Basta din 1603, cu legenda *Valachum profligavit*, care se referă la înfrângerea lui Mihai; toate figurează în anumite descrieri de monete și medalii, publicate în intervalul de timp amintit. 1) Deci o nouă confirmare a bănuielii, că medalia lui Mihai nu datează din timpul domniei lui.

II.

Dacă izvoarele contemporane nu ne dau nici o știre despre medalia lui Mihai, să vedem măcar ce informații putem scoate din interpretarea legendelor ce se găsesc pe dânsa.

Fig. 3. Aur. Muzeul Național din Budapesta.

În primul rând, una din aceste legende conține data când a fost bătută medalia: anul 1600.

De altă parte vorbele «*Vigilantia, virtute et armis victoriam nactus*» spun precis, că ea comemorează o victorie ce s'a câștigat în acest an.

Dar în 1600 Mihai n'a câștigat decât o singură biruință: asupra lui Ieremiă Movilă, Domnul Moldovei, și în urma ei a ocupat și aceeașă țară. Faptul acesta a făcut pe unii istorici, ca de pildă Gebhard, care scria pe la 1782, să creadă, că medalia s'a bătut în amintirea cuceririi Moldovei. 2)

Părerea că medalia ar avea legătură cu victoria asupra lui Ieremiă Movilă nu se poate însă susține, pentru motivul, că titulatura lui Mihai pusă pe medalie nu cuprinde și numele Moldovei. Iar do-

1) Cf. Sturdza, *o. c.* p. 108 urm.

2) Gebhard *Geschichte des Reichs Ungarn*, Leipzig 1782, IV p. 391.

cumentele probează în mod neîndoelnic, că imediat după cucerirea acestei țări, Mihai și-a adăogat și titlul de voevod al Moldovei. Astfel într'un document dat în Iași la 4 Iunie 1600, adică cu 15 zile după înfrângerea lui Ieremia, el își zice «*Valachiae Transalpinac et Moldaviae Vaivoda, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, etc.*»¹⁾

Prin urmare dacă medalia ar fi fost merită să amintească această victorie, ar fi trebuit neapărat ca numele Moldovei să fie pus în titulatură. Dar cum el lipsește, am putea să admitem, că medalia se referă la o victorie anterioară cuceririi Moldovei, deci la cea asupra lui Andrei Báthory, care a avut de urmare cucerirea Ardealului. De altfel aceasta este și părerea celor mai mulți istorici și numismați, cari au studiat medalia.²⁾

Însă părerea din urmă nu se împacă cu data de 1600. Victoria asupra lui Andrei Báthory a fost la 28 Octombrie 1599 (bătălia dela Șelimbreg) și chiar imediat după aceasta, Mihai și-a luat pe lângă titlul de voevod al Țării-Românești, și pe cel de consilier al împăratului, locoțiitor al acestuia în Transilvania și comandant general al armatelor de acolo și din părțile supuse Transilvaniei.³⁾ Titulatură identică cu cea de pe medalie.

Există deci o contradicere evidentă între titulatura Domnului, cum este pusă pe medalie, și data medaliei, contradicere ce nu se poate explica decât în două moduri: sau presupunând că medalia a fost comandată în 1599, dar nu s'a putut termina decât în 1600; sau că în primele luni ale anului 1600, până la cucerirea Moldovei (18 Mai), a intervenit un eveniment, care a consacrat situația lui Mihai în Ardeal și deci i-a dat prilejul să comande o medalie cu data de 1600.

Prima presupunere nu poate fi luată în considerare, de oarece dacă medalia era destinată să amintească cucerirea Ardealului, trebuia să se pună data acestei cuceriri, indiferent când s'a bătut medalia. De asemenea nu se poate admite o greșală din partea gravurului, de oarece persoana care a comandat-o, i-a dat acestuia, de sigur, pe lângă legendă, și data ce urma să se pună pe medalie. Și în caz când

¹⁾ Hurmuzaki-Iorga, *Docum.* XII p. 935 (1308). Cf. tot acolo p. 939 (1317), p. 964 (1357) etc.

²⁾ Astfel Ioachim 1761, Anonimul din 1787, Schönwisner 1801, Bălcescu, Sturdza.

³⁾ Hurmuzaki-Iorga, *o. c.* XII p. 485 (774) document din 3 Noembrie 1599.

medalia avea să comemoreze cucerirea Ardealului — după cum ar rezulta din titulatura lui Mihai — data nu putea fi decât anul 1599.

Punerea unei date posterioare nu se poate explica decât admitând presupunerea cealaltă, că în primele luni ale anului 1600 a intervenit un eveniment care a consacrat situația lui Mihai de biruitor și stăpân al Ardealului.

În adevăr legenda de pe reversul medaliai: «*Vigilantia, virtute et armis victoriam nactus*» s'ar putea interpreta și în sensul că nu este vorba de o anumită victorie, ci de situația de biruitor ce o avea Mihai după lupta dela Șclimberg. În cazul acesta nu era nevoie să se pună numai decât data luptei, ci data când s'a bătut medalia.

Fig. 4. Mihai Viteazul de Sadeler.

Dar atunci trebuie să căutăm, ce eveniment dela începutul anului 1600, a putut da prilejul să se bată o medalie de acest fel.

Se știe că deși Mihai își luase dela început titlul de locuitor al împăratului în Transilvania, situația sa față de acesta nu era de loc lămurită și că nenumărate și lungi tratative au intervenit între el și împărat, pentru a obține o soluție favorabilă acestei chestiuni. În «pohtele» sale Mihai insistă mereu să i-se recunoască formal titlul de guvernator al Transilvaniei și «ispravnic» peste părțile ungurești, dar această situație nu i-a fost recunoscută printr'un act scris decât

prin Septembrie 1600, după înfrângerea dela Mirislău. Cu toate acestea îi fusese promisă încă din primele zile ale anului, prin trimisul imperial Carlo Magno, care a sosit în Alba Iulia pe la începutul lui Ianuarie. Un act scris în românește și semnat de Mihai și de Carlo Magno, arată cum a interpretat Mihai promisiunile ce i-le adusese acesta dela Praga și câtă greutate punea el pe ele: «Au zis împăratul și tot soborul și tot svatul, pântru vitejie ce au făcut Mihai Voevoda și destoinic am zis să fie Mihail Voevoda craiu și fiu său iar craiu». ¹⁾

Mihai era foarte mulțumit de această ofertă; el a făcut o primire strălucită lui Carlo Magno, care în curând a știut să-și câștige încrederea Domnului. Tot atât de bine a primit pe alt sol împărătesc, Gian di Marini, care-i aducea și un dar de 25000 taleri din partea împăratului; iar comisarii imperiali cari sosiră la 10 Februarie au fost întâmpinați și ei cu o pompă deosebită, deși venirea lor a însemnat o crudă desamăgire pentru Mihai, și activitatea lor s'a caracterizat prin intrigi și clevetiri josnice, cari au adus cel mai rău serviciu cauzei imperiale.

Deci timpul dela venirea lui Carlo Magno și până la sosirea comisarilor (10 Ianuarie — 10 Februarie 1600), este singura epocă în care Mihai ar fi putut comanda o medalie cu legenda și data medaliei noastre. Aceasta este unica explicație satisfăcătoare, care să justifice nepotrivirea între titulatura Domnului și data medaliei.

Dar explicația de mai sus se bazează pe o simplă presupunere, care nu poate avea valoare decât dacă nu va fi în contradicție cu celelalte informații ce vor rezulta din studierea medaliei.

III

Dacă privim mai de aproape efigia lui Mihai Viteazul de pe diferitele exemplare ale medaliei lui, constatăm două lucruri surprinzătoare:

1. Această efigie nu seamănă de loc cu portretul autentic al lui Mihai.
2. Infățișarea Domnului nu este identică pe diferitele exemplare ale medaliei.

In privința primei constatări menționăm, că nu există astăzi

¹⁾ Iorga, *Documente nouă în Analele Acad. Rom.* XX, p. 482.

decât un singur portret contimporan al lui Mihai, făcut după natură *ad vivum*; acesta este portretul lucrat de Egidius Sadeler, gravorul împăratului Rudolf II, cu ocazia călătoriei lui Mihai la Praga, în 1601. 1) (Fig. 4).

Oricine compară acest portret cu efigia de pe medalie, observă cu ușurință că nu a putut servi ca model artistului care a gravat medalia.

Fig. 5. Mihai Viteazul după Custos. — Fig. 6. Mihai Viteazul după Ortellius.

Scurt timp după moartea lui Mihai au ieșit de sub tipar două cărți, cari printre ilustrațiile cu cari sunt împodobite, cuprind și portretul Domnului român. Una este cartea lui *Dominicus Custos* intitulată «Atrium heroicum Caesarum, Regum, etc.» publicată în 4 părți la Augsburg între 1600—1602. Cealaltă este lucrarea, odinioară foarte răspândită, a lui *Hieronymus Ortellius*, cu titlul «Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen... in Ober-und Unter-Ungarn, auch Siebenbürgen, von a. 1393 bis auf gegenwertige Zeit» publicată în mai multe ediții, dintre cari prima însoțită de portrete este din 1603. 2)

1) Reprodus în Hurmuzaki-Iorga *Docum.* XII Cf. Bălcescu, *Buletin despre portretele Principilor Țării-Românești și ai Moldovei în Magazin istoric* IV p. 215; D. Sturdza, *Memorii asupra portretelor Domnilor români*, București 1875 p. 12.

2) Cf. Kurtz în *Magaz. ist.* II p. 374. Trad. olandeză din Amsterdam 1619.

Portretul lui Mihai din cartea lui Custos aduce ca aspect general cu al lui Sadeler, dar figura Domnului este în multe privințe schimbată: sprâncenele sunt ridicare în sus, nasul este foarte încovoiat, barba mare și plină. Și îmbrăcămintea diferă: căciula aplicată puțin spre stânga face trei cute mari; mantia nu e de mătase albă ca la Sadeler, ci de brocart înflorat, iar sub ea se vede o haină de stofă cadrilată, încheiată într'un singur rând de nasturi. (Fig. 5).

Portretul din cartea lui Ortelius este identic cu cel din cartea lui Custos, cu singurele deosebiri, că profilul este întors spre dreapta, barba e tăiată rotund, iar florile mantalei sunt mai evidente. (Fig. 6)

Amândouă aceste portrete seamănă simțitor cu efigiile de pe medalie, așa că dela prima vedere se poate constata, că gravorul medaliei s'a lăsat inspirat de unul din ele. Ar fi de cel mai mare interes să se știe, dacă aceste două portrete sunt copii după unul și acelaș original — și atunci care este originalul? — sau dacă cel din cartea lui Ortelius, posterior ca dată, este o contrafacere după Custos. Am putea în acest chip să stabilim, dacă medalia a fost gravată după un portret contemporan cu Mihai Viteazu, sau după unul posterior domniei lui. Și atunci ne-am putea da seamă în mod cert, dacă medalia a fost bătută în timpul domniei lui Mihai, ori este de o dată mai recentă, după cum am văzut că rezultă din cele spuse mai sus.

Dar chestiunea aceasta nu se poate rezolvi cu ajutorul izvoa-

Fig. 7. Aur Cabinetul Numismatic al Academiei Române.

relor ce avem astăzi la dispoziție.

De altfel pentru a stabili cât de strânsă este asemănarea între portretele de cari vorbim și efigiile de pe medalie, este de ajuns să observăm anumite amănunte caracteristice, ce le găsim și la portretele

și la medalie. O simplă comparație între efigii și portrete ne arată în chip evident, că portretul care a servit de model gravorului medaliei, a fost cel din cartea lui Ortelius. Căci în primul rând, și pe medalie și la Ortelius Domnul este reprezentat în profil spre dreapta, pe câtă vreme la Custos este întors spre stânga. De altă parte, la Ortelius se observă, sub gulerul de blană dela mantia Domnului, ornamente asemănătoare cu cele de pe medalie, și cari la Custos nu există, sau în orice caz nu sunt evidente.

Dar în ce privește execuția artistică efigiile de pe medalie sunt cu mult inferioare portretului, după care au fost copiate. Gravorul nu a știut să reproducă figura Domnului proporțional cu spațiul de care dispunea, nici n'a fost capabil să execute exact diferitele nuanțe. Astfel căciula a fost turtită pentru a încăpea în câmpul strâmt al medaliei; agrafa cu care e prins surguciul are o mărime disproporționată, urechea Domnului este exagerat de mare și rău executată; ornamentele de sub gulerul mantiei constau din figuri în formă de , așezate una lângă alta. În general însă influența portretului lui Ortelius se simte bine: expresia feței, chipul cum este executată gura cu mustățile și barba, modul cum este așezată căciula încadrată de urechea Domnului, umerii ridicați din cauza gulerului de blană, toate trădează această influență.

Dar portretul din Ortelius nu există decât abia dela 1603 — după cum spune însuș autorul lui, gravorul I. Sibmacher ¹⁾ — și chiar dacă am admite că pentru executarea lui ar fi trebuit un timp mai îndelungat, tot n'ar putea fi anterior anului 1601, data morții lui Mihai Viteazul. Acest fapt întărește constatarea de mai sus, că medalia nu a putut fi bătută în timpul domniei lui Mihai.

Comparând însă medaliile cu portretul din Ortelius ajungem și la a doua constatare enunțată mai sus, și anume că efigiile de pe diferitele exemplare ale medaliei se deosebesc simțitor unele de altele. ²⁾

Se cunosc până acum din medalia lui Mihai cinci exemplare de aur, formatul mare, din cari trei mai groase, în valoarea pieselor de 10 ducați și două mai subțiri, de 5 ducați.

¹⁾ Kurtz. *Ibidem*. Ilustrația noastră este după traducerea olandeză din 1619, unde portretul este acelaș ca în ediția din 1603.

²⁾ Am făcut aceste comparații nu numai după desenele medaliilor, ci și după originale sau galvanoplastii.

Primul ca vechime este cel ce se găsea în Cabinetul imperial din Viena (Fig. 1). Domnul este înfățișat pe acest exemplar cu ochii mari, nasul acvilin, barba de formă rotundă, mustățile groase. Agrafa care prinde surguciul de căciulă are la mijloc o peatră ovală; mantia se încheie în trei nasturi, iar ornamentele de sub gulerul de blană sunt distribuite astfel, încât în partea stângă se vede un singur \mathfrak{C} și ceva din partea de jos din al doilea, iar la dreapta trei \mathfrak{C} , dintre cari cel din mijloc are la închietură o globulă rotundă.

Al doilea exemplar de aur se află în Muzeul Național din Budapesta. (Fig. 3). El se deosebește de cel din Viena, prin faptul că nasul este drept, mustățile sunt mai subțiri și răsucite, barba plină este tăiată drept. Agrafa dela căciulă are în mijloc o peatră rotundă, mantia se încheie într'o rozetă, iar ornamentele de sub guler sunt mai simple; în stânga se văd doi X, în dreapta trei, din cari nici unul nu are globulă la închietură.

Fig. 8. Muzeul din Budapesta.

Exemplarul al treilea de aur se păstrează în British Museum din Londra. (Fig. 2). Aci Domnul are ochii holbați, nasul foarte încovoiat și strâmb, mustățile foarte subțiri și ridicate puțin în sus și barbă rotundă. Agrafa dela căciulă, modul cum se încheie mantia și ornamentele dela guler sunt la fel cu cele dela exemplarul din Budapesta.

Al patrulea exemplar de aur — acesta e mai subțire, de valoarea unei piese de 5 ducați — se află în cabinetul Numismatic al Academiei Române. (Fig. 7). Se aseamănă cu cel din Viena, dar are barba mai îngustă și tăiată drept, nasul prea puțin acvilin, iar ornamentele dela guler ca la exemplarul din Budapesta.

În sfârșit al cincilea exemplar de aur, tot de 5 ducați, este descris de Resch, ca fiind după tiparul celui din Budapesta. ¹⁾

¹⁾ Resch, o. c. p. 221 No. 25 A.

Exemplele de format mic, de aur și de argint, sunt și ele de două feluri: Cele de aur din Muzeul Național din Budapesta (Fig. 8) aduc mult cu exemplarul mare de aur de acolo, cu deosebirea că agrafa dela căciulă are altă formă, ornamentele dela guler sunt toate vizibile în întregime și au globule la închieturi, iar mantia se încheie în trei nasturi.

Cele din Cabinetul Numismatic al Academiei (Fig. 9) seamănă mai mult cu exemplarul mare de aur din Viena, dar mustățile sunt foarte subțiri și ridicate puțin în sus, iar ornamentele gulerului sunt ca la exemplele mici dela Budapesta.

Această varietate de efigii este o nouă dovadă, că medaliile n'au putut fi bătute în timpul domniei lui Mihai. În orice caz, chiar dacă am admite că s'au bătut în timpul acela, un singur exemplar ar putea fi autentic, căci nu se poate închipui ca pentru aceeaș medalie să se fi gravat în acelaș timp atâtea tipare diferite. Iar diferența nu se constată numai la reprezentarea efigiei, ci și la legendele de pe reversul medaliei.

În adevăr reversurile diferitelor exemple prezintă și ele o mare varietate de tipare. Aci deosebirile sunt produse de forma ornamentelor ce însoțesc legendele, de modul cum sunt puse punctele ce despart cuvintele și de felul cum sunt așezate cercurile marginale.

Legenda marginală de pe revers se termină la toate exemplele printr'un ornament în formă de frunză. La exemplarul din Viena această frunză are o creștătură și este aplecată în jos, pe câtă vreme coada îi este învârtită în sus, Tot așa o găsim la exemplarul din British Museum. La cel mare de aur din Cabinetul Numismatic al Academiei Române, frunza este ridicată în sus, iar la cel mare de aur din Muzeul din Budapesta are o formă deosebită, asemănătoare cu o cruce plină.

În legenda marginală a exemplarelor mari de aur din Londra, Budapesta și București, după cuvântul *LOCVMT* se află două puncte; pe exemplarul din Viena aceste puncte lipsesc.

Data de 1600 este precedată la exemplarul din Viena de două puncte; la cel din București este urmată de două puncte; la cel din Budapesta are câte două puncte și înainte și înapoi; la cel din Londra nu le are de loc.

Ornamentul ce se află sub dată este la fel pe exemplarele din Viena, Londra și București și altfel pe cel din Budapesta.

Cercurile concentrice cari mărginesc legenda circulară sunt așezate în chip deosebit pe fiecare exemplăr. La cel din Viena avem pe marginea externă un cerc de perle lungărețe alternând cu perle rotunde, iar în interior un cerc linear dublat de un cerc de perle rotunde. La exemplarele din Londra și Budapesta tot așa; dar la cel din București primul cerc este de perle lungărețe alternând cu rotunde, al doilea de perle rotunde și al treilea linear.

De asemenea literile și ornamentele la unele exemplare sunt trase cu linii mai subțiri, mai fine, la altele mai groase.

Față de această varietate de tipare nu ne mai rămâne decât să cercetăm istoricul exemplarelor ce ni-s'au păstrat, ca să vedem care dintre ele poate fi considerat ca original.

IV.

Cea dintâi mențiune despre medalia lui Mihai Viteazul datează abia din 1759 și o găsim în Catalogul monetelor de aur din Cabinetul imperial din Viena, publicat de Du Val.¹⁾ Aci se descrie și se reproduce — de și nu destul de exact — exemplarul de aur afător în acel cabinet.

Un al doilea exemplar este amintit numai după 15 ani, la 1784, când Soothe publicând catalogul unei colecțiuni de ducați, descrie între ei și un exemplar de aur din medalia lui Mihai.²⁾ Acest exemplar s'a vândut în anul următor la Hamburg, împreună cu toată colecția, dar nu se știe cine l-a cumpărat. Sturdza bănuia, la 1878, că ar fi exemplarul care a ajuns mai târziu în colecția Doboczky, de unde a trecut în Muzeul Național din Pesta.³⁾

Tocmai după un veac, la 1872, când Sturdza publică prima descriere a monetelor și medaliilor românești, se află și despre existența exemplarului din Londra. Medalia aceasta este imprimată pe o plachetă pătrată de aur și încă dela început a fost considerată ca falsă.⁴⁾

¹⁾ Du Val, *Monnaies en or qui composent une des différentes parties du cabinet de S. M. l'Empereur*, Vienne 1759, p. 235, cf. Sturdza, *Bibliografia* p. 117.

²⁾ Sturdza, *o. c.* p. 124.

³⁾ Sturdza, *Ibid.*

⁴⁾ Sturdza, *Ibid* p. 131.

Puțin în urmă apar și primele exemplare de aur de format mic, căci în lucrarea publicată de Sturdza la 1878, sub numele de «Bibliografia numismatică române», ori de câte ori vine vorba despre medalia de aur a lui Mihai i-se dă calificativul de «cea mare» 1) Exemplare mici de aur existau și în colecția Doboczky, care a trecut pe urmă la Muzeul din Budapesta. 2) Cabinetul Numismatic al Academiei Române posedă și el unul.

Cam în același timp ies la iveală și exemplarele de aur de format mare, dar mai subțiri, în valoarea pieselor de 5 ducați. Un astfel de exemplar este în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, dăruit de Sturdza și cumpărat dela un negustor din Iași. De asemenea și în descrierea lui Resch este amintit un exemplar de acesta, dar fără a i se arăta proveniența 3).

Cât privește exemplarele de argint, cel dintâi este menționat tocmai la 1824 în lucrarea lui Appel despre Numismatica medievală și modernă 4). Acest exemplar era de format mare (40 mm.) și a fost

Fig. 9. Cabinetul numismatic al Acad. Rom.

considerat încă atunci ca o imitație după exemplarul de aur din Viena(?), fără să se precizeze dacă este o imitație contemporană sau ulterioară.

Al doilea exemplar de argint de format mare se află la 1836 în colecția lui Dickmann din Viena și era considerat ca foarte rar 5).

Al treilea de acest fel posedă colecția lui Bretfeld-Chlumczansky

1) Sturdza, p. 117, 118, 120, 124.

2) Réthy, *Colecția de monete românești a lui Doboczky (ungurește) în Arheol. Értesítő*, 1887 p. 316.

3) Resch, *o. c.* Nr. 25 A.

4) Appel, *Repertorium zur Münzkunde der Mittelalter u. der neuen Zeit*, III p. 1195, la Sturdza *o. c.* p. 131.

5) Sturdza, *Ibid.* p. 134.

dăscrisă de Eitl în 1841 ¹⁾, iar un al patrulea avea Franz Frank în 1844 ²⁾. Amândouă erau considerate ca dubioase.

Mai târziu câte un exemplar de acestea găsim în colecția Montenuovo și în cea a lui Doboczky ³⁾. Cel dintâiu a fost cumpărat de Academia Română, celalalt a trecut în Muzeul Național din Budapesta. Și în colecția lui Sturdza se află un astfel de exemplar, care însă nu este în Cabinetul Numismatic al Academiei Române ⁴⁾. Resch descrie și el un exemplar din acestea, arătând că a fost bătut cu acelaș tipar ca exemplarul de aur din Londra ⁵⁾.

Cum vedem numismații au considerat în genere exemplarele mari de argint ca dubioase. Cea mai bună dovadă că și publicul amator le-a bănuț autenticitatea este faptul, că la vânzări prețul lor a scăzut mereu, deși numărul exemplarelor nu s'a mărit decât prea puțin. Astfel pe câtă vreme la 1836 exemplarul din colecția lui Dickmann se vindea cu 15 florini, după opt ani nu i se oferea lui Frank pentru o medalie identică decât ceva peste 5 florini.

De asemenea comparând prețurile acestor medalii cu cele ce s'au oferit în acelaș timp pentru alte medalii românești, constatăm puțină încredere de care se bucurau medaliile de argint ale lui Mihai. Astfel un taler de al lui Despot-Vodă se vindea la 1836 cu 41 florini, iar la 1844 cu 71 florini; o medalie marc de argint a lui Brâncoveanu se vindea la 1841 cu 7 fl. 6 creițari, iar una mică cu 5 fl. 6 cr.; pe un Hangerli de argint s'a obținut 5 florini la 1845. Față de acestea medalia de argint a lui Mihai, care după dată este cu un veac anterioară, era cotată abia cu 5 florini ⁶⁾.

Nu poate fi deci nici o îndoială, că exemplarele mari de argint cari apar abia la începutul veacului al XIX-lea, sunt niște falsificate moderne.

Pe la 1872 Sturdza cunoștea și două exemplare de argint de format mic (32—34 mm.), din cari unul se găsea în Cabinetul imperial din Viena, al doilea în colecția sa particulară. De asemenea și colecția lui Doboczky posedă astfel de exemplare, iar Resch des-

¹⁾ *Ibidem* p. 135.

²⁾ *Ibidem* p. 141—2.

³⁾ Pentru colecția Montenuovo cf. Hess, *Katalog* p. 49; pentru Doboczky v. Resch *l. c.*

⁴⁾ Sturdza, *Übersicht* p. 70.

⁵⁾ Resch, *l. c.*

⁶⁾ Cf. pentru toate acestea Sturdza, *Bibliografia* passim.

crie și el două. Unele din acestea sunt mai groase, ajungând până la 4 mm.

Cu privire la originea medaliilor de argint, unii numismați o atribuie cunoscutului falsificator Becker, care este considerat și ca autor al plachetei din Londra ¹⁾. Toate exemplarele de argint, mari și mici, descrise de Resch, sunt arătate că provin din aceleași stanțe ca și placheta din Londra, așa că nu încapă nici o îndoială că sunt false ²⁾. Și exemplarul mare de argint din Cabinetul Numismatic al Academiei Române este imitat după cel din Londra.

Dar se mai cunoaște și un alt falsificator mai nou. D-l E. Șaraga, cunoscutul anticar din Iași, posedă o stanță a medaliei lui Mihai, gravată — după spusele sale — de un fost argintar de acolo, numit Ropală, care avea pe vremuri atelierul în Strada Veche, azi Costache Negri, și a murit înainte cu câțiva ani ca funcționar al Ministerului de Finanțe, serviciul marcării. Cu această stanță s'au bătut câteva piese de aur (și de argint?), cari s'au împrăștiat prin țară la anumite intervale, pentru a nu provoca bănueli. Probabil că exemplarul mare de aur, aflător în Cabinetul Numismatic al Academiei Române și cumpărat dela un negustor din Iași, este bătut de acest falsificator.

Ținând seamă de faptul că se cunosc falsificatori mai vechi și mai noi ai medaliei lui Mihai; având în vedere, de altă parte târzia apariție a exemplarelor de aur și bănuielile ce s'au ridicat asupra celor de argint, nu avem puțința să stabilim care din exemplare ar putea fi original.

Din potrivă aceste date vin să întărească și mai mult rezultatele obținute mai sus și confirmă presupunerea că medalia n'a putut fi bătută în timpul domniei lui Mihai.

V.

Studiul ce am întreprins până aci asupra medaliei lui Mihai-Viteazul, a dat la iveală o mulțime de motive, cari ne obligă să considerăm acest monument ca o încercare medalistică posterioară domniei lui Mihai. Chiar dacă unele argumente nu par destul de hotărâtoare, rămân altele a căror valoare nu se poate contesta.

¹⁾ Sturdza, *Ibid.* p. 131.

²⁾ Resch, *l. c.*

Se pune atunci întrebarea când a fost bătută medalia, de cine și cu ce scop? Căci dintre variatele exemplare trebuie să fi fost unul original, pe care l-au imitat celelalte.

Aspectul general și modul de execuțiune ne îndreptățesc să credem, că medalia a fost bătută în Transilvania, căci ea are mare asemănare cu produsele medalistice transilvănene din prima jumătate a veacului al XVII-lea. De altă parte legenda arată că prin bătutul ei s'a urmărit comemorarea cuceririi Ardealului de Mihai.

Se poate deci presupune, că după moartea lui Mihai vreunul dintre admiratorii săi să fi voit a-i păstra prin acest mijloc amintirea, sau că vreun amator a căutat să comemozeze în acest chip marile evenimente ce s'au petrecut în Transilvania pe timpul lui

Nu putem spune în starea de astăzi a cunoștințelor, care din exemplarele de aur este cel original; în orice caz celelalte nu sunt copii mecanice după exemplarul original, ci numai imitații mai mult sau mai puțin reușite.

Numărul redus al exemplarelor față de varietatea mare a tiparelor dovedește că aproape pentru fiecare exemplar s'au gravat tipare speciale, ceace ne îndreptățeste să credem că aceste exemplare nu au apărut deodată, ci la anumite intervale în decursul timpului. De altfel apariția lor treptat-treptat dovedește, că fiecare din ele a fost fabricat chiar în timpul când a apărut în comerț sau în publicitate.

Din toate constatările de mai sus rezultă în mod evident, că nu putem considera medalia lui Mihai Viteazu ca un monument istoric, nici nu-i putem recunoaște caracterul simbolic ce i-s'a atribuit până acum.

DESPRE DRAHMA ISTRIANĂ

DE

Dr. G. SEVEREANU

În 1916 s'a descoperit în Dobrogea aproape de vechiul Tomis un important tezaur, ce se află în colecțiunea mea, compus din 110 monete de argint, dintre cari 108 sunt reprezentate prin cunos-

cutele drahme bătute de orașul Istria în perioada sa autonomă, iar două monete reprezintă subdiviziuni de ale acestei drahme.

Monetele se înfățișează astfel:

Fig. 1.

Av. Două capete de tineri cu părul vâlvoi, văzute din față și inversate.

Rv. ΙΣΤΡΙΑ Acvila de mare spre stânga, stând pe un delfin și ciugulindu-i capul.

În câmpul din dreapta între acvilă și delfin sau în câmpul inferior sau în ambele câmpuri, se găsesc diferite litere sau monograme (vezi tabloul No. 1).

Deși aceste monete, cu excepția celor 12 monograme inedite, sunt bine cunoscute în numismatică, totuși cred că atât prin importanța tezaurului, cât și prin cercetarea amanunțită a lui, vom putea aduce noi contribuțiuni numismatice privitoare la perioada autonomă a cetății Istriane.

În primul rând vom analiza reprezentarea aversului. Până în prezent autorii nu sunt încă bine edificați asupra celor două capete inversate. Pe când *Eccard* și *Eckhel* le consideră capete de dioscouri, iar *Wise*, explică situația inversată prin șederea schimbătoare a Dioscurilor jumătate timp la Zeus, iar restul sub pământ; *Pick* vede în cele două capete pe zeii vânturilor, deși nu este nici o asemănare între chipul lor după monetă și acela sub care anticii reprezentau aceste zeități.

Intr'adevăr dintre toți zeii vânturilor nu găsim pe nici unul cu o reprezentare asemănătoare. *Boreas* (vântul de nord) este un bătrân ce își ține cu mâinile mantia umflată de vânt. Copii săi, *Zeth* și *Calais* sunt zeități înaripate; *Carcus* (vântul de nord-est) este un bătrân cu barbă, ce ține discul din care iese grindina; *Apeliotes* (vântul de est) este imberb cu părul scurt; *Eurus* (vântul de sud est) este bătrân cu barbă, pe când *Notus* (vântul de sud) și *Libs* (vântul de sud-vest) sunt tineri înaripați. *Sciron* (vântul de nord-vest) este bătrân cu părul și barba în desordine, iar *Zefirul* sau vântul de vest este tânăr, cu părul frumos aranjat și împodobit de flori. El zboară împrăștiind florile sale.

Mgr. Nctzhammer (Revista Catolică, 1912 p. 355) crede că cele două capete înversate ar fi o aluziune la fluviul Istros și la Pontul Euxin, de și bătrânul Istros își avea o altă reprezentare.

Atribui această reprezentare ideii de navigațiune, pe care orașul Istria o făcea în două direcții opuse, în sus pe fluviul Istros, iar în jos pe Mare, navigațiune ce reprezenta pentru comerțul orașului principala bogăție. De altfel reprezentarea navigațiunii prin zeități era obișnuită la antici. Expediția Argonauților, Phrixus și Helle, Phine și Harpiile nu sunt decât câteva exemple de reprezentarea mitologică a navigațiunii.

Pe de altă parte cele două capete de tineri de pe monetele striane, au o mare asemănare cu unele tipuri ce reprezintă pe *Apollon* pe unele din monetele antice, la care găsim pe zeu sub aspectul unui tânăr cu părul separat printr'o cărare, iar șuvițele îndepărtate de fiecare parte pe frunte. După cum se vede, figura se aseamănă mult cu reprezentarea capetelor după monetele istriane.

Ținând seama și de faptul că zeul principal al coloniei Istria era *Apollon Iatros* (vezi *Pârvan Istria* pag. 11), s'ar putea până la un punct admite, că Istrienii au luat de protector al navigațiunii lor pe zeul *Apollon*.

În ceea ce privește acvila de mare stând pe delfin și ciugulindu-i capul, nu rămâne nici o îndoială, că reprezintă marca orașului, astfel după cum se vede și pe câte-va monumente arheologice ce datează din epoca autonomă ca: marmora din Caraharman, greutatea de plumb a orașului etc.

De altfel această reprezentare, cu oarecari mici modificări, o găsim și la alte orașe ale Pontului Euxin, ca *Olbia* și *Sinope*, cari împreună cu *Istria* erau vechi colonii milesiane.

* * *

În numărul total de 110 monete, se găsesc 24 varietăți de litere și monograme (vezi tabloul No. 1); dintre cari 12 sunt descrise în lucrarea lui *Pick*, iar 12 varietăți sunt inedite.

Un punct important ce reiese din cercetarea tezaurului este cu privire la procedeul de fabricare a monetelor. Cum marea majoritate a pieselor sunt de o conservare perfectă, fapt ce arată că ele au circulat puțin înainte de a fi îngropate, se poate bine vedea cum pe marginea fiecăreia există, mai mult sau mai puțin evident, două

dințături diametralmente opuse (vezi fig. 1), cari cred că arată, că pentru fabricarea monetelor s'au utilizat plăci de argint în grosime de 0.0016 m., din care s'au tăiat prin ajutorul a două dălți, în formă de semicerc și în diametru de 0.019 m., câte o rondelă de argint, ce a servit în urmă la baterea celor două fețe. Punctele de întâlnire ale extremităților dălților, corespund celor două neregularități amintite. Cum că monetele au fost astfel fabricate, o confirmă și tăctura oblică a marginelor, produsă prin daltă. Dacă pe unele din piese nu se observă dințaturile și tăctura dălții, aceasta se datorește îndreptării marginelor cu ciocanul.

Odată rondela de argint executată, rămânea a se bate prin ajutorul a două matrice deosebite aversul și reversul monetelor.

Faptul că cele două capete reprezentate pe avers, sunt inversate în mod deosebit, adică primul privind în sus sau vice versa, deosebite ce se observă chiar în acelaș grup de varietăți, arată că matricele se aplicau, fără a se ține seama de raportul dintre avers și revers.

Toate monetele tezaurului au fost cântărite exact pentru a se putea determina greutatea reală a drahmei istriane și a subdiviziunilor ei.

Diferențele în greutate, cari în seria noastră variază dela 6,⁹²⁰ gr. la 5,²⁸⁰ gr., deci cu 1,⁶⁴⁰ gr., provin din modul de fabricare al monetei, metodă ce nu era proprie numai monetăriei istriane, ci era comună tuturor monetăriei antice, de oare-ce găsim dințături pe marginea monetelor la un număr considerabil de piese de argint, bătute în coloniile eline din Grecia și Italia, dințături cari adeseori arată colecționarului, autenticitatea monetei.

Determinarea greutateii drahmei istriane, ne conduce la studiul metrologiei acestui oraș.

Deja de mult, metrologia orașelor noastre pontice, a făcut obiectul unor cercetări amănunțite din partea D-lui M. C. Sutz, care într'o serie de studii, publicate dela 1885 până în prezent, a arătat sistemul ponderal al orașelor Tomis și Kallatis. În ceea ce privește sistemul istrian, lipsa unor ponduri speciale orașului, a făcut ca să nu se poată determina valoarea minei istriane. Din această cauză nu se putea determina nici greutatea oficială a drahmei.

În ultimii ani, grație unei importante descoperii făcute de D-l D. G. Ionescu, administratorul pescăriilor Statului din Brăila, în

a cărei colecțiune se află singura greutate de plumb cunoscută, ca aparținând orașului Istros, și care a fost descrisă de Mgr. Netzhhammer (Rev. Catolică, 1912 p. 359), noi elemente apar pentru determinarea metrologiei istriane.

Pick bazându-se pe diferența de greutate a drahmei arhaice a orașului Istria (cu quadrat incus), față de drahmele din epoca posterioară (monogramate), susține că orașul a adoptat, în prima perioadă a monetăriei, sistemul fenician ușor redus, pe care l'a redus în urmă cu sistemul eginetic.

D-l M. Sutz, care până la publicarea lucrărilor sale (1900-915), nu cunoștea pondul istriian, bazându-se pe greutatea drahmelor orașului, crede că mina istriiană trebuia să fie mai grea ca cea tomitană.

Pondul istriian descoperit, rezolvă acest punct, arătându-se identitatea sistemului pondului istriian cu cel al orașului Tomis.

Pondul descris de Mgr. Netzhhammer, și de sigur original din epoca autonomă a cetății, este o greutate de plumb, dreptunghiulară de $\frac{28}{45}$ mm., care prezintă o toartă de $\frac{13}{15}$ mm. Pe o față se află în relief, marca orașului, întocmai ca pe drahmă, adică vulturul de mare spre stânga, stând pe delfin și ciugulindu-i capul. Jos ΟΙΔΟ, adică valoarea pondului față de mina istriiană. Și cum pondul cântărește 79 grame, rezultă că mina istriiană cântărea 632 grame.

Din tabloul ce-l dăm mai jos, și care conține greutatele tuturor monumentelor ponderale ale orașelor noastre pontice, descrise până în prezent, determinăm ușor raportul ce există între sistemul ponderal al cetății Istria și cel din Tomis și Kallatis, ajungând la concluzia că Istria și Tomis, își aveau sistemul ponderal identic, adoptând mina de 640 grame, pe când Kallatis adoptase o mină mult mai ușoară, de 508 grame, și care este identică cu mina asi-ro-caldeană ușoară.

Din toate sistemele monetare de argint, singur sistemul monetar eginetic a adoptat mina de 640 grame pe care o găsim adoptată și de orașele noastre pontice Tomis și Istria.

Pe de altă parte sistemul monetar de argint eginetic, după cum a demonstrat D-l M. Sutz, este foarte strâns legat de staterul de aur lidian, ce se subdivide în 100 părți. Rezultă că staterul de argint sau didrahma cântărește 12,80 gr. (iar drahma 6,40 gr.) greutate identică cu cea a drahmei istriane; pe când drahma Kalla-

tiană cântărește 5 grame, greutatea medie a monetelor de argint aparținând orașului Kallatia.

Tot în tezaurul nostru, găsim și două mici monete cu greutate de 1,57 gr. și 1,42 gr. monete ce reprezintă subdiviziuni ale drahmei.

Toate subdiviziunile drahmei istriane descrise de *Pick* și cele ale tezaurului nostru, le putem grupa în două: Unele mai grele a căror greutate variază între 1,57 gr. și 1,10 gr., iar altele mai ușoare de 0,37 gr. — 0,30 gr. Primul grup, în care intră și cele două monete ale tezaurului nostru, reprezintă a șasea parte din drahmă — *Obol* — care normal trebuie să cântărească 1,53 gr.; al doilea grup reprezintă a 12-a parte a drahmei — *Hemiobol* — care normal cântărește 0,53 gr.

T A B L O U L I.

No. de ordine	Monograma	Sedul monogramelor	No. monetelor	GREUTATEA MONETELOR	Felul de inversare a celor 2 capete	După Pick
1		Fără	6			
2	⊖	în dr.	5	5 ⁹² , 5 ⁹³ , 5 ⁷⁵ , 5 ⁹³ , 5 ⁶²	St. invers.	No. 426
3	Γ	în dr.	3	5 ⁸¹ , 5 ⁷⁸ , 5 ⁶⁴	Dr. invers.	No. 427
4	Δ	în dr.	1	6 ¹⁰	Dr. invers.	inedită
5	∇	inferior	3	5 ⁸⁷ , 5 ⁸³ , 5 ⁶⁷	St. invers.	No. 436
6	I	în dr.	1	5 ⁹⁶	St. invers.	inedită
7	H	în dr.	10	6 ²⁰ , 6 ⁰² , 5 ⁹¹ , 5 ⁸⁶ , 5 ⁸⁴ , 5 ⁶⁶ , 5 ⁶³ , 5 ⁶² , 5 ⁵³ , 5 ¹⁰	6 st. în. 1 drim	No. 413
8	X	în dr.	1	6 ⁸⁵	Dr. invers.	inedită
9	∩	inferior	1	6 ⁹⁰	Dr. invers.	No. 414
10	H Δ	în dr. inferior	23	6 ¹³ , 6 ¹¹ , 6 ⁰⁸ , 6 ⁰⁰ , 6 ⁰⁵ , 5 ⁹⁸ , 5 ⁹⁷ , 5 ⁹² , 5 ⁸⁸ , 5 ⁸⁶ , 5 ⁷⁹ 5 ⁷⁰ , 5 ⁷⁸ , 5 ⁷⁶ , 5 ⁷⁵ , 5 ⁷⁰ , 5 ⁷² , 5 ⁷⁰ , 5 ⁶⁹ , 5 ⁶⁵ , 5 ⁷³ , 5 ⁵⁷	6 st. în. 1 drim	No. 431
11	H ∇	în dr. inferior	6	6 ⁹⁴ , 5 ⁸⁸ , 6 ⁸³ , 5 ⁷⁹ , 5 ⁷⁷ , 5 ⁵⁷	St. invers.	No. 431

(Urmare).

No. de ordine	Monograma	Sediul monogramel	No. monetelor	GREUTATEA MONETELOR	Felul de inversare a celor 2 capete	Dupa Pick
12	Λ Σ	în dr. inferior	1	573	Dr. invers.	inedită
13	Δ X	în dr. inferior	1	528	Dr. invers.	inedită
14	Δ Σ	în dr. inferior	16	592, 590, 588, 583, 578, 578, 577, 575, 574, 573, 573, 573, 565, 561, 568, 555	Dr. invers.	No. 432
15	B I	în dr. inferior	1	577	Dr. invers.	inedită
16	Δ H	în dr. inferior	3	615, 615, 610	Dr. invers.	No. 430
17	⊙ K	în dr. inferior	7	612, 591, 590, 590, 590, 583, 583	St. invers.	inedită
18	⊙ Σ	în dr. inferior	8	598, 598, 593, 592, 587, 582, 578, 563	St. invers.	inedită
19	H<	în dr.	1	544	St. invers.	inedită
20	Λ AΓ	în dr. inferior	6	604, 6, 599, 593, 588, 583	St. invers.	inedită
21	⊙ ΔI	în dr. inferior	2	596, 548	St. invers.	inedită
22	E AY	în dr. inferior	2	555, 553	Dr. invers.	No. 433
23	Δ	inferior	1	157	Dr. invers.	No. 445
24	K	inferior	1	142	Dr. invers.	inedite

TABLOUL II.

ORAȘUL	VALOAREA			În raport cu Mina	AUTORUL
	greutății descoperită				
ISTRIA TOMIS	OTAO	1/8	79 gr.	632 gr.	Netzhammer
	MNA	1	625 »	625 »	Sutzu
	HMI	1/2	291 »	582 »	Sutzu
	TPITH	1/3	212 ²⁰⁰	636 »	Sutzu
	TETAPTH	1/4	163 »	652 »	Sutzu
	TEHPO	1/4	161 »	644 »	Sutzu
	TETAPTH	1/4	158 »	632 »	Sutzu
	TETAPTH	1/4	143 »	572 »	Sutzu
	HMI'PITON	1/6	107 »	640 »	Sutzu
KALLATIA	MNA	1	378 »	378 »	Sutzu
	HMI	1/2	241 »	482 »	Bormann
	TETAPTH	1/4	122 ¹⁰⁰	488 ⁴⁰⁰	Sutzu
	EKTA	1/6	86 ³⁰⁰	517 ⁸⁰⁰	Sutzu
	EKTA	1/6	82 »	492 »	Netzhammer
	OTAO	1/8	62 ⁵⁸⁰	500 ⁶⁴⁰	Netzhammer

CONTRIBUȚIUNI LA ORIGINEA CUVÂNTULUI „BAN“

DE

CONST. MOISIL

Deși poporul nostru a cunoscut moneda încă din cele mai vechi timpuri ale existenței sale, totuși cuvântul «ban» nu pare a avea o vechime prea mare în limba noastră.

În epoca tulbură, cuprinsă între veacurile al IV-lea și al X-lea, epocă în care s'a format poporul și limba românească, acest mijloc de schimb n'a fost necunoscut strămoșilor noștri. Deși în aceste timpuri năvălirile barbare desființaseră organizarea și civilizația romană din Dacia, și strămoșii noștri reveniseră la sistemul primitiv al economiei naturale; deși activitatea comercială încetase aproape

cu totul și schimbul să făcea marfă contra marfă, cu toate acestea numeroasele descoperiri de monete făcute în tot coprinsul României-Mari dovedesc, că pe vremea aceea a circulat la noi în număr destul de mare, în primul rând monetele împăraților romani din veacurile al IV-lea și V-lea, și pe urmă ale celor bizantini până la ultimii Comneni. ¹⁾

Este interesant de constatat că monetele bizantine au continuat să circule la noi și după ce în vecinătatea noastră s'au înființat statele noi, ca Ungaria, Polonia, Bulgaria și Serbia.

Dintre aceste state cel dintâi care a bătut monete proprii a fost Ungaria. Încă sub Ștefan cel Sfânt (anul 1000) s'au emis aci monete mici de argint, cari în curând au ajuns foarte apreciate și s'au răspândit în țările vecine ca Boemia, Moravia, Polonia, Croația, Silesia și chiar mai departe până în Prusia și Danemarca. ²⁾

Se pare însă că la noi monetele prinilor regi ungurești n'au străbătut; în orice caz nu s'au găsit tezauru cu astfel de monete nici chiar în Transilvania și Banat, regiuni cari erau supuse încă din veacul al XI-lea regatului unguresc.

În schimb monetele bizantine au circulat și în Ungaria, atât înainte cât și după Ștefan cel Sfânt. În părțile sudice ale acestei țări s'au descoperit numeroase tezauru monetare dela împărații bizantini din veacurile al IX—XII, iar în mormintele ungurești din acel timp s'au găsit adeseori monete de aur, «solidi» bizantini, pe cari documentele ungurești contemporane îi numesc «byzancii». ³⁾ Chiar și în Boemia au circulat în această epocă monete de aur bizantine. ⁴⁾

Celelalte state din vecinătatea noastră n'au început să bată monete decât mai târziu, în veacul al XIII-lea. Primele monete bulgărești sunt dela Mihail Asan (1246—1257), iar cele sârbești dela Ștefan II Uroș (1282—1321). În schimb deși cel dintâi principe polon care a emis bani a fost Bolenlav I (992—1035) totuși nici monetăria aceasta nu a luat o dezvoltare mai mare decât prin veacul al XIII-lea.

Prin urmare până în veacul al XIII-lea României n'au putut întrebuința, în redusele lor relații comerciale cu străinătatea, decât

¹⁾ Cf. Moisil, *Monete și Tezauru monetare*, în Buletinul Soc. Numismatice Române 1914—1916; precum și revistele de specialitate ungurești și austriace.

²⁾ Homán B. *A magyar pénztörténet 1000—1325*. Budapest 1916 p. 185 urm.

³⁾ Homán. *o. c.* p. 164 și n. 1.

⁴⁾ *Ibidem* n. 1.

banii bizantini. Acest fapt merită să fie reținut, căci de o parte confirmă vechimea influenței culturale bizantine în țările noastre, ale cărei urme s'au constatat și în domeniul vieții politice și artistice din epoca descălecatului; de altă parte arată cât de neînsemnată era influența economică a regatului unguresc chiar în ținuturile românești vasale. De altfel amintirea relațiilor noastre comerciale cu Bizanțul s'a păstrat până la sfârșitul veacului al XIV-lea, când se mai făceau la noi socoteli în «perperi» bizantini. 1)

Se înțelege că nu putem ști ce termin întrebuințau Românii de atunci pentru numirea acestor monete; probabil le numiau sau după țara de origine sau după efigiile împăraților.

* * *

Cât privește cuvântul «ban» s'au emis până acum două păreri cu privire la originea lui. Cea mai răspândită, susținută de mulți dintre filologii, istoricii și numismații români și străini, pretinde că acest cuvânt ar avea legătură cu monetele Banilor de Severin sau cu cele ce au circulat odinioară în acest banat. De aci cuvântul s'ar fi răspândit apoi în celelalte ținuturi românești. 2)

Contra acestei păreri s'au ridicat autorii noului Dicționar al Academiei Române, considerând-o neverosimilă tocmai pentru motivul că cuvântul «ban» este atât de răspândit. Au emis deci o nouă ipoteză, după care «ban» ar fi un cuvânt «străvechiu», derivat dintr'o formă «anteromană», care înseamna «viață». Din «viață» s'a trecut la «vită» pentru ca banul nostru să aibă aceeași origine animală, ca și *pecunia* Romanilor. 3)

Se vedem dacă din punct de vedere al științei numismatice se poate justifica vreuna din aceste păreri și să încercăm a lămurii chestiunea originii cuvântului «ban» cu ajutorul mijloacelor ce ne pun la dispoziție această știință.

Cuvântul acesta n'ar putea avea legătură cu Banatul Severinului decât în următoarele două cazuri:

1) Cf. Docan, *Studii preîntore la numismatica Țării-Românești*, în *Analele Academiei Române* XXX p. 517.

2) Kogălniceanu, *Hist. dela Valachie*, etc. Berlin 1837; Hasden, *Elym. Magnun*, III, cuv. *ban*; Iorga, *Geschichte d rum. Volkes*, I p. 259; Réthy, în *Archéol. Értesítő*, 1891 p. 198.

3) *Dicționarul limbii române* I, cuv. *ban*.

1. Dacă Bani de Severin ar fi bătut monete proprii, cari să se fi răspândit și în celelalte țări românești.

2. Dacă banatul Severinului ar fi fost în evul mediu drumul principal pe unde să fi circulat și să se fi introdus monetele străine în țările locuite de Români.

Nu se știe în mod sigur când și cum s'a înființat acest banat; se cunoaște însă seria Banilor dela anul 1233 și până la 1526. Toți au ocupat această demnitate în calitate de reprezentanți ai regilor ungurești, și chiar Domnii români cari au stăpânit banatul — cum au fost Vladislav I, Mircea cel Bătrân, etc. — erau considerați din această cauză ca vasali ai regelui unguresc.

În Ungaria ca și în alte țări dreptul de a bate monedă era un drept regalian; prin urmare dacă Bani de Severinului ar fi bătut monete, trebuiau să primească acest drept dela rege. Dar nu se cunoaște până astăzi nici un document, care să menționeze acordarea acestui drept, nici nu există vre-un izvor istoric care să vorbească despre monetele acestor Bani.

O singură informație privitoare la chestiunea monetară ce ne interesează, se găsește în cunoscuta diplomă din 1247 a regelui Bela IV, confirmată printr'o bulă papală din 1251. Înșirând îndatoririle ce le impunea Cavalerilor Ioaniți, pe cari îi stabilise în Banatul Severinului regelui își rezervă, între altele, și jumătate din venitul ce ar rezulta din baterea monetelor, în caz când marele preceptor al Ioaniților ar obține dela rege acest drept: *Nec nou de moneta, que illic de voluntate regia et concilio preceptoris domus illius pro tempore constituti curret, medietatem nobis reservamus.*¹⁾

Ioaniții n'au avut însă prilejul să obțină acest drept, căci n'au putut să stea decât prea puțin timp în Severin. În orice caz nu avem nici o mențiune documentară, că acest ordin cavaleresc ar fi bătut monete pentru Bănat și nici nu ni-s'a păstrat vre-o monedă care să-i poată fi atribuită.

De altfel între numeroasele monete medievale ungurești și românești, nu există nici una despre care să se poată afirma cu certitudine, că este bătută de vreun Ban de Severin.

Cu toate acestea unii numismați înclină a crede, că s'ar putea considera drept monete ale acestor Bani două specii, cari n'au putut fi identificate în alt chip.

¹⁾ Hurmuzaki-Densușianu *Documente* I p. 251.

Prima este reprezentată printr'un singur exemplar, aflător în Muzeul Național din Budapesta și de proveniență din colecția Nuber. Este un bănuț de argint, cu diametru de 12,5 mm., și are pe față legenda circulară Ω SAVVRITCI, iar în câmp o pasere (?) cu aripile strânse. Pe revers este fără legendă și câmpul e ocupat de o figură care pare a fi o poartă de cetate, iar lângă ea o cruce.

D-l Dr. G. Severeanu, care a studiat și publicat această monetă, susține că ar fi putut fi bătută în vremea Banului Laurentiu (1271—1273), care și-a câștigat mari merite pentru apărarea Banatului contra Bulgarilor. Dar tot d-sa recunoaște, că ea «nu reprezintă inelul de legătură al unei numismatice proprii a Bănatului, ci... o serie sporadică, datorită considerațiunii cu totul deosebite, de care s'a bucurat acest Ban dela stăpânii săi regești. 1) Și conchide că trebuie considerată ca un «obol regesc», nu ca un «obol bănesc».

O altă specie de monete ce se pune în legătură cu Banatul Severinului sunt cele atribuite Banului Nicolae Redwitz din 1430. Fostul directorul Cabinetului Numismatic din Budapesta, Ladislau Réthy, a publicat în 1891 descrierea unor monete necunoscute, găsite în localitatea Ipolyság, amestecate cu dinari dela regele Sigismund. Ele sunt fără legende și au pe față un scut încoronat, al cărui câmp este ocupat de o cruce mare ancorată, iar de o parte și de cealaltă a scutului se află câte o siglă, compusă din litere monacale sau cirilice. Pe revers se vede figura unui Domnitor, cu coroană pe cap și ținând un buzăugan în mâna dreaptă și o cruce în cea stângă. Și aci se află câte o literă la stânga și la dreapta figurei. Pe un singur exemplar se găsește în locul efigiei de pe revers, o acvilă asemănătoare cu cea de pe monetele Țării-Românești. 2)

Réthy atribue aceste monete lui N. Redwitz pe motivul că scutul cu crucea ancorată era emblema Cavalerilor Teutoni, din ordinul cărora făcea și el parte, și că pe lângă demnitatea de Ban mai avea și pe cea de comite cameral (șeful monetăriei) de Sibiu. Cu toate acestea nu există nici o probă suficientă pentru confirmarea acestei ipoteze, așa că chestiunea nu este încă rezolvată.

Pentru problema ce ne interesează pe noi, monetele acestea

1) Dr. G. Severeanu, *Contribuțiuni la începuturile numismaticei românești*, în Buletinul Soc. Num. Rom. 1915, p. 116.

2) Réthy, *Redwitz Mittel-Savraner Ban erwei* în Arch. Fert. 1891 p. Cf. și Docean, *o. c.* p. 475 urm.

n'au nici o importanță, de oarece ele au fost bătute în veacul al XV-lea, când cuvântul «ban» se găsește în documentele noastre. 1)

În sfârșit un alt fapt care ar pleda contra existenței de monete proprii ale Banilor de Severin ar fi, că în evul mediu n'a fost nici o monetărie pe teritoriul acestui bănat.

* * *

Dar Banatul Severinului n'a constituit în evul mediu nici măcar un drum comercial important, prin care să fi intrat în celelalte țări românești monete străine.

Am văzut că până în veacul al XIII-lea am importat monete mai ales din imperiul bizantin. Când Venețienii au cucerit economicește Peninsula-Balcanică, monetele lor au început să concureze pe cele bizantine, inundând nu numai Dalmația și Croația, dar și Serbia și Bulgaria. 2).

La noi monetele venețiene au străbătut pe altă cale : prin orașele dela Marea Neagră supuse Tătarilor. De aceea galbenii venețieni se numiau în vremurile vechi «zloți tătărești».

Dar nici monetele ungurești n'au intrat în ținuturile românești prin Banatul Severinului. Punctele de trecere din Ungaria spre Transilvania erau altele, iar în Muntenia și Moldova monetele ungurești au venit din Transilvania, nu din Banat. De altfel din veacul al XIV-lea există la Sibiu o monetărie care scotea monete regale.

Am văzut mai sus că monetele ungurești nu s'au cunoscut la noi înainte de veacul al XIII-lea. Faptul acesta se explică prin decadența economiei ungurești și totala depreciere a monetei regale în veacul al XII-lea. Iar când pe la începutul veacului al XIII-lea starea economică a Ungariei a început să se ridice și să se reia comerțul cu străinătatea, țara ungurească a fost invadată de monete străine. Dintre acestea au câștigat preponderanță și s'au răspândit mai mult dinarii din Friesach (Carintia). Aceștia au devenit moneta curentă atât în Ungaria cât și în Transilvania până la venirea pe tron a lui Bela IV (1235). Sub acest rege monetăria ungurească

1) De pildă în privilegiul comercial din 1413 dat de Mircea cel Bătrân negustorilor din Brașov (Hurmuzachi-Iorga *Docum.*, XV, p. 8.

2) Homán, *o. c.* p. 330 n. 3.

a renăscut, dar n'a putut decât cu greu și după timp de aproape un veac să înlătore monetele străine.

Alătura de dinarii de Friesach au străbătut în Ungaria și în Transilvania și alți dinari, ce începuse să se bată în Slavonia, unde pe la 1255 Banul Ștefan înființase o monetărie proprie, autorizată de Bela IV. Acești dinari se băteau la Agram și fiindcă erau emiși de Banul Slavoniei se numeau în limba oficială *denarii banales*.¹⁾

Fig. 1. Dinar banal slavon.

Ei erau superiori și în privința calității argintului și în privința greutateii, atât monetelor regilor unguri cât și dinarilor de Friesach, din care cauză s'au răspândit foarte repede nu numai în toată Slavonia, dar și în Ungaria și Transilvania. De altă parte ei și-au păstrat mereu acelaș tip: pe față figura unui jder (emblema Slavoniei) între două stele, și legenda circulară: *Moneta regis p (ro) Sclavonia* (sau *moneta ducis p (ro) Sclavonia*, sau numai *(Moneta Sclavonie)*; pe revers o cruce dublă având sus de o parte o stea, de cealaltă o semilună, iar jos două capete încoronate așezate față în față (Fig. 1).

Importanța acestor dinari banali stă de o parte în faptul că s'au răspândit foarte mult (în curând au trebuit să se mai înființeze în Banatul Slavoniei alte patru monetării), de altă parte în faptul

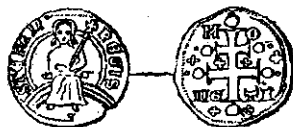

Fig. 2. Ștefan V.

«Banali» regești.
Fig. 3. Bela IV.

Fig. 4. Carol Robert.

că regii unguri au început să-i imiteze, bătând monete cu acelaș tip. Toți regii Arpadieni, cari au urmat în domnie lui Bela IV, au bătut monete după modelul dinarilor banali, și acestea se deosebiau numai

¹⁾ Truhelka, *Die slavonischen Banaldenare*, Wien 1899 p. 2 urm.; Homáú o. c. p.

²⁾ Ibidem p.

prin faptul, că pe față în loc de stema și legenda Slavouiei, aveau efigia și legenda regelui unguresc (Fig. 2--4).

Prîmul rege angevin, Carol Robert, a mers și mai departe: în anul 1323 a reformat întreagă monetăria ungurească după modelul dinarilor banali, ordonând să se bată în tot regatul dinari de greutatea acestora: «*bonos denarios... per totum regnum nostrum ad pondus denariorum banaliū antiquorum... fabricandos*». ¹⁾

De acum înainte dinarii regali încep să fie și ei numiți de public «banali»: *banales regales, banales Hungaricales*.

Alt fapt important, mai ales pentru noi, este că atât «banalii» slavoni cât și cei ungurești s'au răspândit foarte mult în Transilvania, unde au devenit mijlocul obștesc de schimb în prima jumătate a veacului al XIV-lea.

Documentele din acest timp, cari conțin informații despre monetele ce circulau în Transilvania, le numesc pe acestea de regulă «banales». Astfel avem menționați, *banales regales, banales antiqui, banales cruciati, banales Verucenses* (bătuți în Veröcze) ²⁾ Mai mult, chiar și dinarii ce se băteau în monetăria transilvană din Cluj poartă acest nume: într'un document din 1337 se pomenesc «*banales de Chluswar*». ³⁾

Se înțelege că față de ipotezele, mai mult sau mai puțin îndreptățite, privitoare la pretinsele monete ale Banilor de Severin, informațiile precise ce le avem despre frecvența circulație a «banalilor» slavoni și ungurești în Transilvania, au o valoare ce nu se poate contesta.

De aceea este firesc să admitem că «banii» noștri derivă dela acești «banali»; iar generalizarea acestui termen în Transilvania ne îndreptățește să susținem, că de acolo s'a răspândit cuvântul «ban» în celelalte ținuturi românești.

¹⁾ Homán, *Ibidem*, p. 249 n. 1.

²⁾ *Ibidem*, p. 240.

³⁾ *Ibidem*, și n. 4.

BULETIN BIBLIOGRAFIC

1. CĂRȚI.

Dr. HOMÁN BALINT, Magyar pénzörténet 1000—1325 (Istoria monetei ungurești), Budapest 1916. O voluminoasă lucrare de peste 700 p., care cuprinde expunerea amănunțită a monctăriei ungurești dela Ștefan cel Sfânt, întemeietorul ei, și până la marea reformă a lui Carol Robert.

La început autorul analizează sistemele ponderale medievale, studiind diferitele «măci» întrebuințate în Ungaria (marca de Buda, Strigon, etc.) și în Transilvania (marca de Sibiu, Rodna, Alba Julia). Trecând la istoria monctară, vorbește mai întâi de perioada anterioară lui Ștefan cel Sfânt, când vitele formau mijloacele de schimb și când se introduseseră monetele bizantine.

Primele monete ungurești le-a bătut Ștefan cel Sfânt, după modelul dinarilor din Regensburg (Bavaria) și fiind de argint foarte bun, s'au răspândit și în alte țări, până la Marea Baltică. Sub urmașii lui Ștefan moneta ungurească decade și se depreciază, din care cauză anumite monete străine invadează în țară. Astfel pe la 1200 intră dinarii de Friesach (Carintia) și în scurt timp devin mijlocul obștesc de schimb. Pe la 1255 locul principal îl ocupă dinarii Banilor Slavoniei, cari se răspândesc și mai mult; alături de ei circulă dela un timp dinarii vienezi.

Monetele străine n'au putut fi înlăturate decât în parte prin reforma lui Carol Robert din 1323, care a bătut pentru toată țara dinari după modelul celor banali și a emis apoi floreni de aur după modelul florentin și groși de argint după cei din Boemia.

Ultima parte a cărții lui H. cuprinde dreptul regalian privitor la baterea și administrarea monctăriei; ea se încheie cu numeroase și bogate tablouri de prețuri și taxe vamale.

I. N. SVORONOS. L'hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique, Paris 1919. (Extras din Journal internat. d'archéologie numismatique). În această lucrare eruditul numismat grec caută să dovedească cu ajutorul monumentelor numismatice, că în vechime Macedonia a fost în mare parte locuită de triburi grecești, dela cari între alte urme de cultură, ne-au rămas și numeroase monete de electru și argint. Acest fapt ar fi un argument nou pentru justificarea pretențiilor grecești actuale asupra Macedoniei, pretenții pe cari marele prieten al autorului, d. Venizelos a știut să le valorifice în congresul de pace dela Versailles.

Autorul susține în primul rând, că cele mai vechi monete grecești nu trebuie atribuite numai orașelor din Asia Mică — cum face d. Babelon — ci multe din ele trebuie să fi fost bătute de triburile greco-trace din Peonia, unde regiunea minieră a muntelui Pangeu era nu numai cea mai bogată în metale din toată lumea grecească, dar și cunoscută și exploatată din cele mai vechi timpuri.

Însăși tradițiile cu privire la invențiunea monetei au legătură cu această

regiune. Pe lângă tradiția care atribuie Lidienilor invențiunea monetei, sau cea care o atribuie lui Pheidon din Argos, mai sunt și altele cari pun această invențiune în legătură cu lucrarea minelor din Pangeu.

Cu un mare lux de argumente — cari adescori însă nu prea rezistă criticei, — autorul caută să identifice diferite monete grecești, rămase până acum incerte, triburilor macedonene, reușind să scoată la iveală pentru fiecare trib monete proprii.

Lucrare de îndoită propagandă: politică și științifică, scrierea d-lui Svoronos prezintă un interes deosebit prin noile teorii ce formulează cu privire la începuturile monetăriei.

2. PERIODICE.

Generalități

M. C. SURZU, Notice sur les origines et les rapports de quelques poids Assyro-Chaldéens. *Comptes-rendus de l'Académie des inscrip. et belles-lettres*, Paris 1919. Studiile aprofundate ce autorul a făcut asupra metrologiei antice, au dat la iveală surprinzătoare legături între pondurile romane și cele orientale. S'a putut stabili în mod matematic indentitatea grăuntelui roman cu cel chaldean și pe baza acestei descoperiri s'a constatat origina chaldeană a mai multor greutăți greco-romane. Astfel sunt talentul greu din Antiochia, talentul ebraic și talentul neo-atic al lui Neron.

Descoperirea d-lui SURZU are o importanță deosebită pentru metrologie de oarece luminează o chestiune ce până acum nu a putut fi explicată cu metodele întrebuintate de metrologii apuseni.

FÉRARÉS (G.). Les médailles du Christ à légendes hébraïques de la Bibliothèque Nationale. *Revue Numismatique* 1916, p. 269. Autorul dovedește că faimoasele medalii cu portretul lui Cristos și cu legenda în caractere ebraice, cari au fost considerate de unii contemporane cu primele timpuri ale creștinismului, sunt niște falsificate moderne.

Numismatica greacă.

SAMBON A. L'art monétaire de la Grande-Grèce avant l'influence athénienne, art hellénique et art indigène. *Revue Numismatique*, 1916, p. 1. Autorul trece în revistă monetele incuse bătute de coloniile grecești din sudul Italiei, insistând asupra artei monetare indigene, înainte de a fi influențată de contactul cu Athena (cu 2 planșe).

STOCKERT KARL, Zur Münzkunde der dalmatisch-griechischen Kolonien. *Numismatische Zeitschrift, Wien*, 1919 p. 125. Descrierea mai multor monete ale coloniilor grecești în Dalmația.

RUZICKA LEON, Münzen von Serdica *Ibidem*, p. 158. Câteva monete inedite ale coloniei Serdica (Sofia), cari completează lucrarea autorului despre monetele acestei colonii, publicată în aceiași revistă în 1915.

KEIL JOSEF, Die erste Kaiserneocorie von Ephesós. *Ibidem* p. 115. Deși orașul Efes poartă numele de *Ἐφεσός* încă de pe la 65 d. Cr., acest titlu nu îl are din cauză că ar fi existat în acel timp un templu imperial în oraș, ci se referă la vechiul templu al zeiței Artemis. Prima „neocorie“ imperială există din vremea lui Domițian, care a ridicat în Efes cel dintâi templu împărătesc.

Numismatica romană.

AMARDEI G. Un triens inédit d'Achila, roi Wisigoth. *Revue Numismatique* 1916 p. 125. Achila este un rege al Vizigoților din Spania, necunoscut în scrierile istorice, și descoperit de o monetă, ce are legenda REX ACHILA.

SCHLUMBERGER G. Sceaux byzantins inédits, 6-e série. *Ibid.* p. 32. Continuarea interesantei serii de bule bizantine, pe care autorul a început să o publice în 1905 și a ajuns acum până la No. 336.

Numismatica româncască.

CONST. MOISIL. Moneta lui Basarab Voevod, *Cronica Numismatică*, 1920 p. 1. Descrierea unei monete muntene inedite, pe care autorul o atribuie lui Basarab III (1452).

C. A. ORĂȘANU, Medalii *Ibidem*. Două medalii bătute în timpul războiului una de o lojă mosonică germană, înființată la noi în timpul ocupației dușmane (1917); alta de D-na Movilă în amintirea intrării primului regiment francez în România (1918).

VICT. ANASTASIU, Un jeton inedit al regelui Carol I. *Ibidem*.

R. ALESSANDRESCU, Medalia partidului conservator-democrat (1908) *Ibidem*.

NECROLOG

În cursul anului 1919 Societatea noastră a avut durerea să piardă pe membrul onorific *V. G. Morfun*, fost ministru, și pe membrul fondator *Alex. Săulescu*, acest din urmă mort în urma rănilor căpătate în război, la Saint-Valmont (Elveția). Deplângem moartea prematură a neuitaților colegi a căror amintire ne va fi totdeauna scumpă.

INDREPTĂRI

În *Buletinul* nostru din 1919 p. 26, s'a dat în mod incomplet descrierea reversului monetei regelui scit Kanites. Trebuie îndreptată astfel: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΝΙΤΟΥ în două rânduri verticale; jos ΠΟΛΥ, numele prescurtat al unui magistrat...

DARE DE SEAMĂ

DESPRE MERSUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMANE IN 1919

I. COMITETUL

Președinte: *M. C. Sutz.*

Vice-președinte: *Al. Cantacuzino.*

Secretar general: *Dr. G. Severeanu.*

Casier-contabil: *Victor N. Popp.*

Membri: *N. Buteulescu, W. Knechtel, Const. Moisiil M. Săulescu, C. I. Zamfirescu.*

Secretar și redactor al Buletinului: *Const. Moisiil.*

II. MEMBRII SOCIETĂȚII

până la 1 Iunie 1920.

MEMBRI ONORIFICI

1919. *Dr. C. Angelescu*, profesor universitar, București, Str. C. A. Rosetti 11 bis.
1920. *I. Bianu*, profesor universitar, membru al Academiei Române, București, Calea Victoriei 135.
1916. *I. G. Bibicescu*, guvernatorul Băncii Naționale, București, Str. Lipseani.
1904. *Adrien Blanchet*, membru al Institutului Franței, Paris, B-d Emile Augier 10.
1916. *Ion I. C. Brătianu*, fost prim ministru, București, Str. L. Cartargiu 5.
1914. *Baron Carlo Fasciotti*, fost ministru plenipotențiar, Roma.
1915. *Liubomir Covaccici*, profesor universitar, Belgrad.
1920. *N. Iorga*, profesor universitar, membru al Academiei Române, București, Șoseaua Basarab 8.
1920. *Al. Lăpedatu*, profesor universitar, membru al Acad. Rom., Cluj.
1906. *Dr. I. Menadier*, director al Cabinetului Numismatic, Berlin, Lichterfelde-West, Mommsenstr. 2.
1916. *B. Alisir*, fost președinte al senatului, București, Str. Berthelot 20.
1914. *M-gr. Raymond Netzhammer*, arhiepiscop catolic, București, Str. Esculap 5.
1920. *I. Nistor*, profesor universitar, membru al Academiei Române, Cernăuți.

1920. *D. Onciul*, profesor universitar, directorul Arhivelor Statului, membru al Academiei Române, București, Strada Mihai-Vodă.
1920. *V. Pârvan*, profesor universitar, directorul Muzeului de Antichități, membru al Academiei Române, București.
1913. *Dr. B. Pick*, directorul Cabinetului Numismatic, Gotha.
1916. *M. Pherckye*, fost ministru, București, Str. Gloriei 7.
1916. *M. Popescu*, adm. Casei Școalelor, București, Str. V. Lascăr 54.
1906. *Kurt Regling*, director la Kaiser-Friedrich-Museum, Berlin, C. 2 Lustgarten.
1916. *C. Smântânescu*, director în Ministerul de Interne. Str. Avram Iancu 22.
1914. *I. N. Svoronos*, directorul Muzeului Numismatic, Atena.

MEMBRI FONDATORI

1915. *G. S. Bechcanu*, mare proprietar, București, Str. Surorilor 9.
1914. *M. Blank*, director de bancă, București, Str. Lipsani 6.
1916. *Dr. C. Brătianu*, București, B-d Lascăr Catargiu 51.
1903. *N. Butculescu*, șef contabil al Casei Regale, București, Str. Câmpineanu 24.
1903. *G. Calonfirescu*, mare proprietar, București, Str. Grădina cu cai 4.
1903. *Al. Cantacuzino*, fost director al «Monitorului Oficial», București, Str. Manca Brutaru 26.
1915. *Gh. Ceziamu*, inginer, București, Calea Victoriei 175.
1919. *Titu Davidescu*, antreprenor de lucrări publice, București, Str. Speranței 47.
1919. *Mișu Gheorghiu*, directorul sindicatului viticol, Caracal.
1903. *W. Knechtel*, profesor pensionar, București, Str. Esculap 8.
1903. *I. C. Panaitescu*, șef de serviciu la Eforia Spitalcilor Civile București, Str. Căzărmei 29.
1903. *Victor N. Popp*, avocat, București, Str. Maria Rosetti 17.
1915. *M. Săulescu*, profesor universitar, București, Str. Alex. Lahovari 38.
1919. *D. Simionescu-Râmniceanu*, mare proprietar, București, Alea Alexandru 50 (Parcul Filipescu).
1903. *Dr. Gr. Severeanu*, docent universitar, București, Str. Cosma 28.
1903. *G. Sion*, avocat, proprietar, Bacău.
1903. *Carol Storck*, artist sculptor, București, Str. Calea Rahovei 17.
1903. *Fr. Storck*, artist sculptor, București, Str. Vasile Alexandri 14.

1903. *M. C. Sutz*, membru al Academiei Române, București, Str. Romană 8.

MEMBRI CORESPONDENȚI

1916. *Alex. Bărcăcilă*, profesor de liceu, Turnu-Severin.
 1904. *Dr. Emil Bahrfeldt*, director de bancă, Berlin, Lichtenfelde-Ost, Schillerstr. 16.
 1904. *Dr. Max Bahrfeldt*, general pensionar, Gumbinen (Germania).
 1916. *Ștefan Ciuceanu*, profesor de liceu, Craiova.
 1916. *D. G. Ionescu*, administratorul pescăriilor statului, Brăila.
 1919. *Iulian Marțian*, mare proprietar, Năsăud (jud. Bistrița-Năsăud).
 1916. *Prctol Econom V. Ursăcescu*, comuna Oltenesti (jud. Fălciu).
 1916. *N. Velichi*, profesor la școala normală, Galați.

MEMBRI ACTIVI

1919. *Victor Anastasiu*, profesor de liceu, București, Bd. Ferdinand.
 1920. *I. Andrieșescu*, subdirectorul Muzeului de Antichități, București.
 1914. *I. Arapu*, efor al Institutului Sofian, București, str. Dionisie 30.
 1915. *Dinu C. Arion*, mare proprietar, București, str. Frumoasă 42.
 1914. *D. N. Bălescu*, mare proprietar, București, Bd. L. Catargi 18.
 1904. *Alex. Belio*, mare proprietar, București, str. Dionisie 2.
 1904. *Baron Barbu Belio*, mare proprietar, București, str. Verde 23.
 1920. *Valentin Bude*, profesor de liceu, Iași, Str. Sărărie 16.
 1914. *Scarlat Calimachi*, mare proprietar, București, Str. Batiște 31.
 1920. *Călon Călugăreanu*, Inspector la Siguranța generală a Statului, București, Bd. Pache Protopopescu.
 1914. *Ștefan Capșa*, mare industriaș, București, Hotel Capșa.
 1914. *N. Coculescu*, profesor universitar, București-Filaret, (Observ. Astronomic).
 1915. *D. Constantinescu*, director de studii la Seminarul Nifon, Str. Cazărmei 45.
 1916. *Vasile Cotovu*, directorul școalei primare din Ismail (jud. Ismail).
 1920. *N. St. Emanoil*, Inspector la Siguranța Generală a Statului, București, Bd. Pache Protopopescu.
 1915. *G. Faranga*, mare proprietar, Brăila.
 1920. *G. Fischer*, mare industriaș, București, Alea Suter 19.
 1920. *D. Z. Furnică*, mare comerciant, București, Str. Brâncoveanu 14.

1916. *N. P. Guran*, avocat, Craiova.
1904. *General Gh. Iannescu*, fost șef al Institutului geografic militar, București, Str. Prudenței 3.
1920. *C. I. Karadja*, mare proprietar, Grumăzești (jud. Neamț).
1919. *Virgil Lupescu*, șeful contenciosului Casei de cooperatie, București, Str. Bucovina 1.
1920. *I. Monolescu-Sideri*, director la Siguranța Generală a Statului, București, Str. Olimp 19.
1915. *P. Mihăescu*, Inspector la Regia Monopol. Statului, București, Bd. Cuza 78.
1913. *Const. Moisil*, profesor, membru corespondent al Academiei Române, Calea Șerban-Vodă 70.
1915. *C. A. Orășeanu*, funcționar, București, Str. General Lahovari 123.
1919. *General Scarlat Panaitescu*, membru corespondent al Academiei Române, București, Str. Regală 16.
1916. *Ștefan Petrescu*, Secretar al Camerei de Comerț, București, Str. Isveranu 17.
1920. *Nica Petrescu*, avocat, Târgu-Jiu.
1920. *G. Popa-Liscanu*, Inspector școlar, București, Calea Plevnei.
1920. *Aurelian Popescu*, funcționar la Ministerul de Interne, București, Str. General Poetaș 9.
1916. *D. Protopopescu-Argeș*, Secretar la Senat, București, Strada Berzei 31.
1913. *Fr. Rey*, Secretar general al Comisiunii Europene Dunărene, Galați, Strada Mare.
1920. *Al. Saint-Georges*, căpitan în retragere, București, Str. Lipsani 6.
1907. *Anastase Simu*, mare proprietar. București, Str. Eldorado 7.
1915. *General Solacolu*, pensionar, București, Str. Carageale 17.
1904. *Chr. Staicovici*, secretarul Camerei de Comerț, Str. N. Bălcescu 5.
1913. *Romulus Voinescu*, Directorul Siguranței Generale a Statului, București, Str. Vântului 3.
1920. *G. Volenti*, fost prefect, Vaslui.
1904. *C. I. Zamfirescu* mare proprietar, București, Str. V. Lascar 10.
1904. *N. I. Zamfirescu*, procuror la Curtea de Casație, București, Str. V. Lascar 4.
1904. *Alex. Zissu*, proprietar, București, Str. Dumbrava Roșie 3.

III. PROCESELE-VERBALE

Adunarea generală de la 11 Mai

Prezidează d. *C. I. Zamfirescu*; secretar: Const. Moisil.

D-l Const. Moisil citește următorul raport al comitetului asupra activității sale de la 1916 până la sfârșitul anului 1918:

Onorată Adunare generală,

Simțim o mare satisfacție sufletească că ne găsim astăzi, după 3 ani de despărțire, iarăși strânși împreună în vederea nobilei scop ce-l urmărește societatea noastră. Și satisfacția noastră este cu atât mai mare, cu cât împrejurările în cari ne reluăm activitatea sunt cu totul excepționale. Prin vitejia fără scământ a armatei noastre, prin puterea de rezistență și prin sacrificiile supraomenești ale întregului nostru neam, am izbutit să înlăturăm toate piedicile ce s'au pus de-a curmezișul desvoltării noastre ca națiune liberă, și în acelaș timp am reușit să ne realizăm idealul național urmărit de veacuri, umind într'un singur stat pe toți fiii poporului românesc.

Se cuvine deci ca astăzi primul nostru gând să se îndrepteze către aceia cari s'au jertfit cu atâta abnegație pentru țara și neamul nostru și în special către Acela, care i-a condus la victorie, către Domnul tuturor Românilor, M. Sa Regele Ferdinand I.

În al doilea rând gândul nostru trebuc să se îndrepteze către acei dintre membrii societății, cari în cursul celor trei ani din urmă ne-au părăsit trecând în lumea celor drepti. Am avut norocul că dintre membrii cari au fost pe front sau în serviciul armatei toți s'au întors sănătoși; în schimb moartea ne-a răpit pe doi dintre membrii rămași sub ocupația dușmană: regretații C. Alessandrescu și General Alex. Budișteanu, și pe alți doi dintre cei ce s'au refugiat în străinătate: nenitații Dr. C. I. Istrati și Vania Paspatti.

Fiecare din defuncți au contribuit într-o anumită măsură la progresul societății noastre, fiecare a pus o parte din sufletul său pentru realizarea scopului nostru comun, fiecare și-a sacrificat ceva din puterile sale trupești și sufletești pentru mișcarea culturală ce-o ducem cu toții împreună. Pierderea atâtor colegi nuncitori și distinși lasă un gol mare în rândurile noastre; cu atât mai scumpă și mai neștearsă va fi amintirea lor în inimile noastre.

Războiul, cu urmările sale: retragerea și ocupația dușmană a unei părți a țării, a întrerupt activitatea societății noastre tocmai în momentul când comitetul luase măsuri de a realiza dezideratele Adunării generale din 27 Aprilie 1916. În special două din aceste deziderate erau pe punctul de a fi pe deplin rezolvite: publicarea unui concurs pentru monetele cu efigia Regelui Ferdinand și retipărirea numerilor din Buletin care erau epuizate. Rămâne deci ca acestea să fie îndeplinite de acum înainte în marginile posibilității.

De altă parte cu ocaziunea evacuirii, cei mai mulți dintre membrii comitetului trebuind să plece cu armata în Moldova, am găsit de cuviință să punem la adăpost colecția de medalii a societății, trimițând-o împreună cu co-

lecțiile Academiei Române în Moldova. Biblioteca însă a rămas în București și am avut norocul să o găsim intactă. Unica pierdere suferită a fost dulapul de expoziție a medaliilor, care a fost distrus.

Tot din cauza împrejurărilor războinice nu s'a putut încasa suma datorită societății de către moștenitorii regretatului colonel Iordănescu, cărora le intentasem proces în primăvara anului 1916. Am reluat deci procesul la înapoicrea din pribegie și sperăm ca în curând să putem obține banii.

Nici Buletinul n'a putut apare în 1916 decât în primele două trimestre, căci odată cu declararea războiului cei mai mulți dintre colaboratori au fost mobilizați.

Cât privește situația financiară a societății ea se prezintă în momentul plecării noastre din capitală (16 Nov. 1916) astfel.

INCASĂRI

Situația la 30 Iunie . . . Lei 871,55
 Subvenții » 1916,—
 Total Lei 2817,55

CHELTUELI

Situația la 30 Iunie . . Lei 729,70
 Buletin No. 28 și 800 planșe » 800,—
 Total Lei 1529,70

Rămărea deci un excedent de lei 1287,85 cari se află parte depuși la banca Marmarosch, Blanc și C-o., parte la d. casier al societății.

După cât știm cu toții subvențiile ce le am avut pentru tipărirea Buletinului le-am obținut din inițiativa mult regretatului Vania Paspatti, care lua în fiecare an inițiativa colectării lor. Murind el a rămas ca să se ocupe membrii comitetului cu strângerea lor și în special aceasta cădea în sarcina casierului. Am intervenit atunci la băncile respective ca pe de o parte să ne acorde și subvențiile cuvenite pe cei doi ani expirați, (1917 și 1918) de altă parte să ne mărească subvențiile pentru anul curent, de oarece cheltuețile cu tipărirea Buletinului sunt actualmente enorm de mari. Prima instituție care ne-a satisfăcut cererea cu cea mai mare bunăvoință a fost Banca Națională, al cărei venerat guvernator, d. I. G. Bibicescu, membru onorific al societății noastre, ne-a arătat totdeauna cel mai mare interes, pentru care îi aducem și cu această ocazie mulțumirile noastre cele mai vii. Sperăm că exemplul dat de Banca Națională va fi urmat și de celelalte bănci din Capitală.

Conform statutelor mandatul comitetului actual încetează astăzi și un nou comitet urmează a se alege pe un period de trei ani. Sarcina noului comitet va fi mai grea, dar în același timp mai importantă decât a comitetelor anterioare.

Societatea noastră trebuie să se țină în curent cu vremurile în cari trăim. Țara s'a mărit considerabil și țările surori cari s'au alipit ei sunt depozitarele celor mai însemnate surse de monumente numismatice. Deși până acum știința numismatică a fost cultivată acolo mai mult de străini, sunt și cărturari români cari au colecțiuni de monete și cari se interesează de chestiuni monetare.

Există de altă parte câteva colecțiuni publice remarcabile: au existat și societăți numismatice și publicațiuni de specialitate, dar în limbi străine.

Datoria noastră este să ne punem cât mai în curând în legătură cu toți

cei ce se ocupă de numismatică în țările surori, să-i atragem în societatea noastră sau să-i indemnăm să-și alcătuiască societăți locale, cari să fie în relațiuni strânse cu a noastră.

Numai prin acest mijloc vom putea provoca o mișcare mai întinsă și mai vie pentru adunarea materialului numismatic — monete și documente — și vom putea îndruma știința numismatică pe calea cea bună.

Iar pentru a putea pregăti elementele necesare va fi nevoie să facem o propagandă mai întinsă decât până acum:

1) Mărind tirajul Buletinului și răspândind această revistă în cercuri cât mai largi,

2) Organizând conferințe cu subiecte de numismatică și de istoric monetară, atât în București cât și în centrele mai însemnate din Transilvania, Basarabia și Bucovina.

3) Publicând manuale de numismatică și scrieri lămuritoare cu privire la adunarea și studierea materialului numismatic.

În vederea realizării acestui program este absolută nevoie ca să ne întâlnim cât se poate mai des, să avem cât mai multe schimburi de idei, să avem ocazia a ne exprima cât mai adeseori părerile. În acest scop am și făcut un început bun: am obținut un local spațios și confortabil unde ne putem întruni odată pe săptămână și unde ne putem adăposti biblioteca și colecțiile. Acest local este Muzeul Pedagogic din Str. Cosma No. 11 (fosta casă Maca), ce ne-a fost pus la dispoziție de către d. Mihail Popescu, administratorul Casei Școlilor și membru onorific al societății noastre.

Omorată Adunare generală,

De sigur că față cu împrejurările prin care a trecut țara în acești din urmă trei ani și față cu timpul extrem de redus ce a avut la dispoziție comitetul pentru a desfășura o activitate oarecare în folosul societății, el și-a făcut cu prisosință datoria. Depunând mandatul are tot dreptul să ceară ca să fie descărcat de gestiunea sa, urând noului comitet ce se va alege putința de a îndeplini în întregime năzuințele și scopul societății noastre.

Adunarea aprobă raportul comitetului și hotărăște trimiterea unei telegrame M. S. Regelui și alta președintelui societății, d. M. C. Sutz, care se află la Paris.

Se citește apoi următoarea scrisoare a d-lui Adrien Blanchet, membru al Institutului Franței și vechi membru onorific al societății:

Paris, 9 Mars 1919. Monsieur le Président.

Il y a deux mois environ j'ai eu l'honneur de vous adresser tous mes vœux pour la Renaissance de la plus grande nation Roumaine et pour l'avènement de la Société savante dont vous êtes l'éminent Président. Craignant que cette première lettre ne vous soit pas parvenue, j'en viens vous renouveler tous mes vœux. J'ajoute que j'ai eu l'honneur et la joie d'assister, comme membre de l'Institut, à la réception, si respectueusement sympathique qui a été faite à S. M. la Reine de la Roumaine, hier 9 mars, au Palais de l'Institut de France. En participant à cette réception, j'ai été heureux d'honorer en la

personne anguste de votre Souveraine, le peuple Roumain, qui a si glorieusement souffert pour la cause du Droit et de la Justice.

„Je vous prie, M-r le Président, de faire part de mes sentiments à mes confrères honorés de la Société roumaine de Numismatique.

„Veuillez agréer l'expression de mes sentiments les plus distingués et dévoués. (ss) Adrien Blanchet, Membre de l'Institut de France, etc. Membre honoraire de votre Société (Officier réintégré volontaire pour la durée de la guerre, actuellement en Congé).“

Adunarea a subliniat prin furtunoase aplauze scrisoarea d-lui Blanchet și a însărcinat biroul să trimită în numele ei o adresă de mulțumire ilustrului confrate.

Procedându-se la alegerea de membri noi, adunarea proclamă în unanimitate ca membru onorific pe d-l Dr. C. Anghelescu, ministrul instrucțiunii și vechi membru fondator; ca membru corespondent pe d. Iulian Marțian din Năsăud (Transilvania) și ca membri activi pe d-nii Mișu Gheorghiu, directorul sindicatului viticol din Caracal și Titu Davidescu, antreprenor de lucrări publice, din București.

D-l Const. Moisil propune ca societatea să bată o serie de medalii cari să comemoreze evenimentele și persoanele ce au contribuit la crearea României Mari. La discuția ce se face asupra acestei chestiuni iau parte d-nii Romulus Voinescu, Victor Popp, C. Smântănescu și Chr. Staicovici, hotărându-se la urmă ca Societatea să publice un concurs cu premii între artiștii noștri. Modalitatea realizării acestei propuneri se va fixa de Comitet.

Adunarea însărcinează pe d-l Chr. Staicovici să trateze cu băncile din Capitală cu privire la încasarea subvențiilor ce s'au angajat să acorde societății.

Se sprobă în unanimitate propunerea d-lui N. Butculescu, ca să se mărească cotizațiile pentru membrii activi la 24 lei anual.

Procedându-se la alegerea comitetului pentru un nou period de trei ani se proclamă aleși d-nii M. C. Sutz, președinte; Al. Cantacuzino, vice-președinte; Dr. G. Severeanu, secretar general; V. Popp, casier-contabil; M. Săulescu, W. Knechtel, C. I. Zamfirescu, N. Butculescu și Const. Moisil, membri. D-l Const. Moisil a fost însărcinat cu secretariatul și redactarea Buletinului societății.

Adunarea s'a terminat printr'o inimoasă cuvântare a d-lui N. Butculescu, care mulțumește comitetului pentru activitatea depusă în interesul societății.

Adunarea generală dela 14 Decembrie

Prezidează d. I. G. Bibicescu; secretar: d. Const. Moșil.

Seria comunicărilor o începe d. Const. Moșil, care vorbește despre încercările făcute de Domniul Știrbei și Cuza de a bate monetă, și despre prima încercare de a se emite hârtie-monetă în Moldova.

D-sa arată că în haosul financiar ce domnia în prima jumătate a veacului al XIX, când Țara Românească și în Moldova erau inundate de nenumărate monete streine și fluctuațiile valutei cauzau pagube enorme negoțului, Domniul acestor țări nu s'au mulțumit numai să fixeze în fiecare an cursul oficial al monetelor străine, și să introducă așa numitele «pietre de control» pentru stabilirea greutății monetelor de aur, ci au încercat să bată și monete proprii.

D-sa citează o informație a scriitorului francez Thibault Lefèvre, comunicată Academiei Române de d. N. Iorga, care spune că Barbu Știrbei a bătut monete de bilon, care au fost foarte bine primite în Muntenia, dar după scurt timp a fost nevoit să le retragă din circulație,

De asemenea amintește de piesele de aramă de «5 sutimi» bătute în 1864 de Cuza-Vodă și cari n'au putut fi puse nici ele în circulație.

Fig. 1.

Cele dintâiu monete de hârtie a încercat să le emită Banca Moldovei la 1856. Conferențiarul prezintă fotografia unui astfel de bilet de lei 100 = 100 piastri, al cărei original se află în colecțiunea d-lui G. Sion din Bacău (Fig. 1).

D-l Moșil mai comunică Adunării o medalie inedită privitoare la începuturile teatrului românesc. Această medalie face parte din

colecția defunctului C. Alessandrescu, fost membru fondator al societății, și are forma unei plachete pătrate de bronz, cu laturile de 40 mm., în care este gravată medalia rotundă.

Ar. THEATRVM VLACHICVM BVCHARESTINI Stema Țării-Românești susținută de doi suporti animalii. Sub stemă data 1874.

Rs. FRATRIBVS PROVANIS Figură femeiască stând în picioare și alegorizând arta dramatică, ține în mâna stângă o mască de teatru, în dreapta un echer.

Frații Provani, cari par a fi italieni, nu erau până acum cunoscuți în istoria teatrului românesc.

D-l Iulian Marțian prezintă Adunării o monedă dacică de argint pe care d-sa a putut descifra numele regelui Lisymac, scris în caractere grecești. D-sa vorbește despre legăturile acestui rege cu Dacia în timpul lui Boerebista și afirmă că mai cunoaște o monedă la fel la un colecționar din Sibiu.

D-l M. Săulescu pune în discuție chestiunea stemei României Mari. D-sa arată că guvernul a numit o comisiune pentru alcătuirea unei steme noi și cere ca și societatea numismatică, între membrii căreia sunt unii specialiști în eraldică, să fie reprezentată în această comisiune. Propunerea susținută de D-nii C. Smântânescu și Const. Moisiu este primită în unanimitate și comitetul își ia sarcina să intervină pentru îndeplinirea ei. Cu acest prilej D-l Marțian vorbește despre stema Transilvaniei, arătând schimbările ce a suferit ea în cursul veacurilor.

D-l Victor Poppe atrage atenția adunării asupra măsurilor drastice ce s'a luat în alte țări contra celor ce speculează monetele de metal și cere să se ia și la noi astfel de măsuri.

D-nii Victor Anastasiu și C. A. Orășeanu prezintă mai multe medalii interesante; iar la sfârșit d. C. Zamfirescu vorbește despre steagul lui Ștefan cel Mare dela Muntele Athos, care a fost trimis de comandantul trupelor aliate guvernului român.

Se proclamă în unanimitate membri noi d-nii: General Scarlat Panaitescu, membru corespondent al Academiei Române și Virgil Lupescu, funcționar la Ministerul de Interne.

Sedința comitetului dela 30 Decembrie.

Prezidează d. M. C. Sutz; secretar: d. Const. Moisiu.

În urma propunerii d-lui N. Butculescu se stabilește ca soci-

etatea să țină adunări generale în fiecare lună, cu care ocazie se vor face comunicări științifice.

S'e admite propunerea d-lui Const. Moisil de a se pune în vânzare medaliile de bronz bătute de societate în amintirea lui Mihai Viteazu, cu prețul net de 15 lei bucata. În acelaș timp s'a stabilit, ca de oarece taxa membrilor activi s'a dublat. să fie rugați și membrii fondatori să mai plătească odată taxa de lei 100. D-nii Al. Cantacuzino, M. Săulescu și Victor Popp au și achitat imediat noua taxă.

Se admit membri noi d-nii G. Popa-Liscanu, inspector școlar; Victor Anastasiu, profesor liceal; I. Andrieșescu, subdirectorul Muzeului de antichități; G. Fischer, mare industriaș, toți ca membri activi.

SOMMAIRE

CONST. MOISIL, La médaille de Michel le Brave. Ce monument qui porte la date de 1600, n'est qu'une frappe postérieure au règne de Michel le Brave, prince de Valachie, et n'a aucun rapport avec l'histoire de ce prince. La variété des matrices et l'apparition successive des différentes exemplaires prouvent aussi leur origine récente.

DR. G. SEVEREANU. La drachme d'Istros. En décrivant un important trésor de monnaies istriotes d'argent, trouvé près de Constantza, l'auteur émet des considérations sur les types et les poids des monnaies des villes pontiques de Dobrogea et spécialement d'Istros.

CONST. MOISIL. Considerations sur l'origine du mot «ban». Ce mot qui en roumain signifie «monnaie» dérive du nom des déniers du Ban de Slavonie, qui ont circulés en grande quantité en Transilvanie dans la première moitié du XIVe siècle.

Bibliographie et Necrologie.

Compte rendu des travaux de la Société roumaine de numismatique en 1919.

BULETINUL

SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

sub îngrijirea D-ului

CONSTANTIN MOISIL

PROFESOR SECUNDAR, NUMISMAT-AJUTOR ȘI MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

BCU Cluj / Central University Library Cluj.

ANUL XV

1920

(Nr 33-36)

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE **F. GÖBL FII**

19, Strada Regală, 19

1921.

TABLA de MATERII pe ANUL 1920

Studii și cercetări

	Pag.
<i>Moisil Const.</i> , Medalia lui Mihai-Viteazul	1
— Contribuții la originea cuvântului «ban»	27
— Monetele Dacilor :	59
— Monete și tezaure monetare din România Marc	78
<i>Dr. Secereanu G.</i> , Drahma istriiană	20
<i>Sutzu M. C.</i> , Clasarca monetelor de bronz ale împăraților romani	49

Noutăți medalistice

Medalia lui Eugeniu Carada	84
Medalia legionarilor români din Italia	85

Documente și regeste

1867 Publicațiune privitoare la demonetizarea banilor străini	81
1867 Monetar (fixarea cursului monetelor străine)	82
1868 Monetare diferite	83
1851 Insemnarea lucrurilor furate dela mănăstirea Horez	84

Bibliografie

Homàn B., Magyar pénz történet	35
Sevoronos I. N., L'hellénisme primitif de la Macédoine	35
Ruxicka L., Inedita aus Moesien; Ein medaillon des M. Aurelius; Unveröffentliche Münzen aus Hadrianopolis	86
Marțian, Repertoriu arheologic pentru Ardeal	86
<i>Cronica Numismatică</i> No. 1—8	86
Periodice	36—37

Necrolog

V. G. Morțun și Alex. Săulescu	37
--	----

Dări de seamă

Activitatea societății în 1919	38
Situația casei la 31 Dec. 1920	88

Ilustrații

	<u>Pag.</u>
Medalia lui Mihai Viteazul. Exemplarul de aur Viena	2
Idem Exemplarul de aur din British Museum	5
Idem " " " " Muzeul Național Budapesta	7
Portretul lui Mihai Viteazul de Sadeler	9
Idem după Custos și Ortelius	11
Medalia lui Mihai Viteazul. Exemplarul de aur Academia Română	12
Idem de argint, format mic Budapesta	14
Idem idem Academia Română	17
Drahmă din Istria	21
Dinari banali	33
Monete de bronz dela amiralii flotei lui Mare Aureliu	50
Idem	51
Monete daec de diferite tipuri	68—75

COMITETUL SOCIETĂȚII NUMISMATICE ROMÂNE

1919—1921

Președinte: *M. C. Sutz*; vice-președinte: *Al. Cantacuzino*;
secretar general: *Dr. G. Severeanu*; casier-contabil: *V. N. Popp*;
membri: *N. Butculescu, W. Knechtel, M. Săulescu, C. I. Zamfirescu, Const. Moșil*; secretar-redactor al Buletinului:
Const. Moșil.

CUPRINSUL

BCU Cluj / Cluj University Library Cluj

Const. Moșil, Medalia lui Mihai Viteazul (cu 9 fig.).

Dr. G. Severeanu, Drachma din Istros (cu 1 figură).

Const. Moșil, Considerațiuni la originea cuvântului
«ban», (cu 6 figuri).

Buletin Bibliografic.

Necrolog: *V. G. Morțun* și *Al. Săulescu.*

Indreptări.

Darea de seamă despre activitatea societății în 1919.

Sommaire.

Abonamentul anual lei 20. Membrii societății primesc revista gratuit.

Redacția: Calea Victoriei 135, București.
